

Jedna společnost → různé světy

Poznatky
kvalitativní studie
o fragmentarizaci
české společnosti

Migrace Rovnostářství Západ
↔ Východ 1989 Korporace
Společnost Materialismus
Autorita Moc Technologie
Homofobie Globalizace
Sexismus Solidarita EU
Budoucnost Odlišnosti
Kultura Rozvoj Rasismus
Školství Xenofobie Politika
Krajina Klima Eutanazie
Naděání Bůh Patriotismus

Kvalitativní výzkum pro Friedrich-Ebert-Stiftung
a Masarykovu demokratickou akademii

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

M^da
Masarykova
demokratická
akademie

STEM

1. vydání, Praha, červen 2021

VYDAVATELÉ

**Friedrich-Ebert-Stiftung, e. V.,
zastoupení v České republice**

Zborovská 716/27, 150 00 Praha 5

TEL → +420 224 947 076

WEB → www.fesprag.cz

FB → www.facebook.com/FESPrag

ODPOVĚDNÁ OSOBA → Urban Überschär, ředitel

Masarykova demokratická akademie, z. s.

Hybernská 1033/7, 110 00 Praha 1

TEL → +420 224 223 757

WEB → www.masarykovaakademie.cz

FB → www.facebook.com/masarykova.akademie

INSTAGRAM → [mdakademie](https://www.instagram.com/mdakademie)

ODPOVĚDNÁ OSOBA → Vladimír Špidla, ředitel

KVALITATIVNÍ VÝZKUM PROVEDL

STEM, Ústav empirických studií, z. ú.

Španělská 1073/10, 120 00 Praha 2

TEL → +420 221 180 197

WEB → www.stem.cz

ODPOVĚDNÁ OSOBA → Martin Buchtík, ředitel

AUTORSKÝ TÝM

Martin Buchtík, Patrik Eichler, Ondřej Kopečný,
Kateřina Smejkalová, Jitka Uhrová

REDAKCE A KOREKTURA

Jiří Nedvěd

GRAFIKA A SAZBA

Von Saten (Roleta 39)

TISK

BirdPro, s. r. o.

ISBN

978-80-87748-67-1 (tištěná verze FES)

978-80-87748-66-4 (elektronická verze FES)

978-80-87348-96-3 (tištěná verze MDA)

978-80-87348-98-7 (elektronická verze MDA)

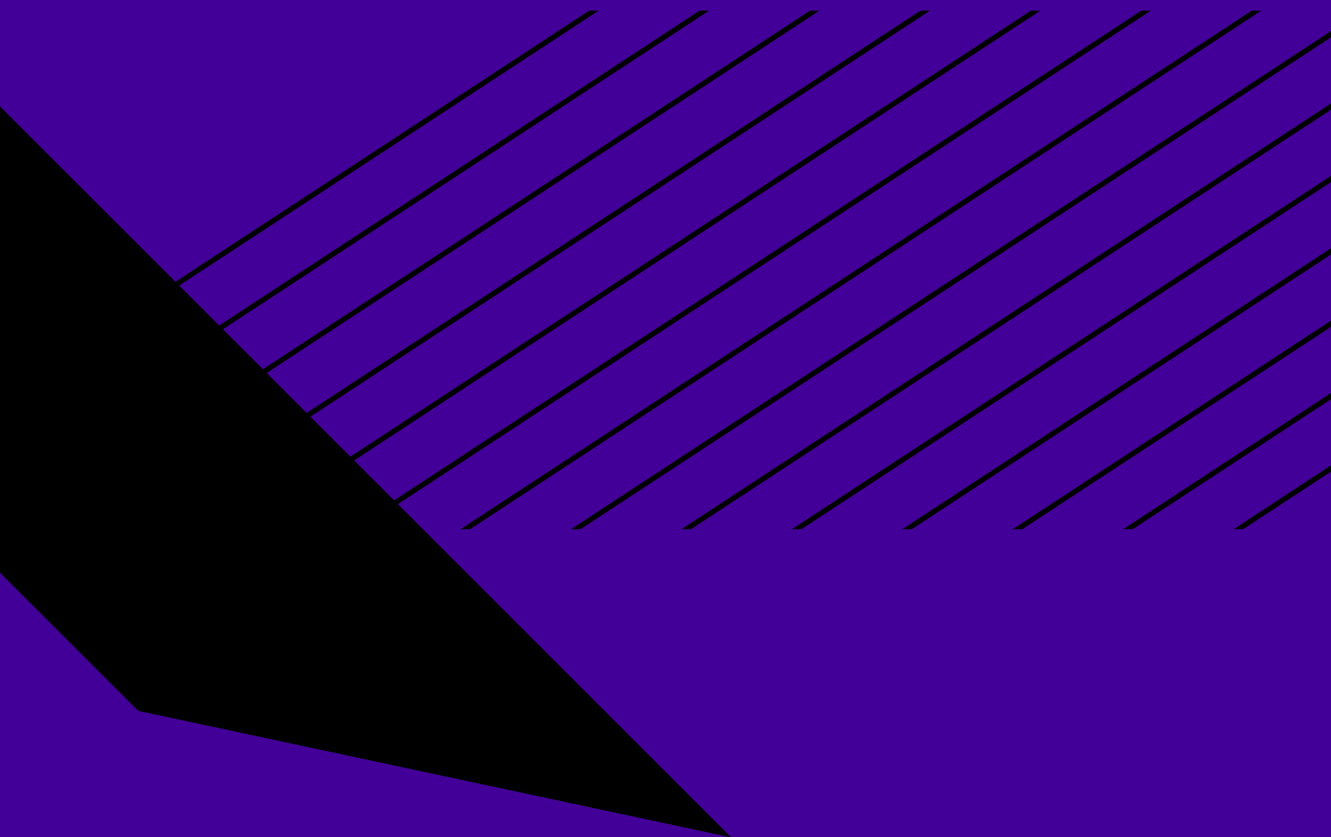
Bezplatné exempláře mohou být objednány
na adrese: fes@fesprag.cz.

Komerční využití není povoleno.

Obsah

- 6** Předmluvy
- 13** Úvod: Česká společnost a polarizační témata
- 17** Kapitola 1: Metodologie
- 22** Kapitola 2: Společenské hodnoty — bezpečí a sociální jistoty versus zodpovědnost a právní stát
- 27** Kapitola 3: Jaká je současná česká společnost a jak se stalo, že je právě taková?
- 32** Kapitola 4: Nejvíce nás rozděluje politika a politici
- 38** Kapitola 5: Jaká témata českou společnost štěpí?
- 59** Kapitola 6: Umíme držet pohromadě? Jen v krizích a na chvíli
- 64** Kapitola 7: Kam dál? Společná vize pro budoucnost?
- 67** Závěry
- 76** Doporučení

Předmluvy

V

mnoha zemích Evropy se společenská situace v posledních letech znatelně změnila. Konfliktní témata jsou vnímána odlišně a i střet o ně probíhá jinak. V některých zemích lze pozorovat rostoucí polarizaci společnosti. Svou roli zde hraje mnoho faktorů, které se sice v závislosti na historických a kulturních souvislostech a socioekonomické situaci zčásti liší, ale současně vykazují i podobnosti. V Německu například po roce 2015 společnost rozdělilo téma migrace a zacházení s uprchlíky. Ruku v ruce s tím šlo posilování pravicově populistické, částečně dokonce pravicově extre-

mistické strany Alternativa pro Německo (AfD). V takto rozvířené a emocemi nabitě situaci byla věcná debata stěží možná. Mimoto vyšlo najevo, že v souvislosti s ústředními konfliktními tématy existuje silná společenská polarizace. Ve zmíněném případě probíhá mezi těmi, kteří jsou spíše pro „neprodyšné hranice“, a těmi, kdo se zasazují o „otevřenost světu“, tedy i o přijímání uprchlíků. Rovněž se ukázalo, že (kritická) diskuse nebo dialog mezi různými názorovými tábory a prostředím již nejsou možné, neboť to, co je rozděluje, převládá všechno, co by jinak měly společné.

Silná polarizace ohrožuje společenskou soudržnost a naše demokracie. Právě proto se Friedrich-Ebert-Stiftung těmito otázkami velmi intenzivně zabývá, a to na národní i mezinárodní úrovni. Přitom je pro nás důležité vždy identifikovat nejen linie konfliktu, ale také oblasti a témata, která mohou lidi spojovat. Na tomto pozadí jsme se v roce 2020 ve spolupráci s Masarykovou demokratickou akademií (MDA) rozhodli zadat předkládanou studii pro Českou republiku. I o české společnosti totiž platí, že existuje mnoho tendencí k dělení a polarizaci. Také zde hraje ústřední úlohu postoj k otázce migrace, ale i jiná témata, jako například sociální nerovnost nebo vztah k Evropské unii, jsou obyvatelstvem hodnocena velmi odlišně.

Osobně považuji za potěšující, že ze strany velké většiny české společnosti není zpochybňována demokracie coby nejlepší možná forma vlády. Pozoruhodná je také skutečnost, že nejnovější dějiny země, tedy doba před sametovou revolucí a po ní, jsou mezi obyvatelstvem (i nadále) diskutovány kontroverzně a tomu odpovídá i jejich velmi odlišné hodnocení. Podnětem k jednání by měl být poznatek, že mnoha občanům a občankám chybí opravdová vize budoucnosti pro jejich zemi. Jak lze posílit soudržnost a zvláště v postkoronavirové době překlenout sociální a kulturní rozdíly ve společnosti? Vyžaduje to více dialogu a diskuse, ale také jasnou hodnotovou orientaci. My jako Friedrich-Ebert-Stiftung bychom k tomu společně s našimi českými partnery rádi přispěli.

Spolu s MDA jsme jako vydavatelé této publikace po konzultacích se STEM na základě jím předloženého výzkumu formulovali závěry a doporučení, jež si můžete přečíst v poslední části. Zatím není jisté, jak se pozorované odlišné životní zkušenosti a postoje v budoucnu promítnou do soužití uvnitř české společnosti. Přesto jsme ze sociálnědemokratické perspektivy považovali za důležité poznatky zarámovat jejich politickým kontextem.

Na tomto místě bych chtěl srdečně poděkovat MDA za velmi dobrou spolupráci a pravidelnou a kolegiální výměnu názorů. Rád bych vyjádřil dík také Ústavu empirických výzkumů STEM za profesionální a spolehlivé provedení výzkumu a zhotovení studie. V neposlední řadě bych rád poděkoval i účastníkům a účastnicím fokusních skupin za to, že nám poskytli vhled do jejich názorů a politických přesvědčení.

Přeji si, aby si předkládaná studie našla mnoho čtenářů a čtenářek.

Urban Überschär

ŘEDITEL ZASTOUPENÍ FRIEDRICH-EBERT-STIFTUNG
V ČESKÉ A SLOVENSKÉ REPUBLICCE

D

evadesátá léta jsou středobodem našich dnešních politických debat. V té době se zásadně proměňovaly nejen mocenské a hospodářské poměry či zahraničněpolitická orientace země, ale i naše očekávání kladená na stát, a otevřel se nový prostor pro úspěchy a pády. Dodnes jsou tehdejší změny pro mnoho lidí tématem citlivým a v celé řadě svých dílčích podob i polarizujícím.

Po letech proklamovaného kolektivismu se počátkem devadesátých let prosadil v osobním životě mnoha obyvatel, ale i jako výkladový rámec pro tehdejší dění silný individualismus. Dovozové „neexistuje společnost, pouze jednotlivci“ dalo nejenom oporu osobním snahám a úspěchům řady lidí, ale stalo se omluvou pro používání ostrých loktů tam, kde by úspěch jednotlivce mohl někdo ohrozit.

Vidíme to i v předkládané výzkumné zprávě projektu *Jedna společnost – různé světy* třeba v tom, že jak lidé k polistopadovému dění *kritičtí*, tak ti *pozitivní* mají za potřebné akcentovat zásluhovost veřejné podpory. První proto, že se jim jí od státu nedostává a nechtějí vidět, že by ji získal někdo jiný. Druzí proto, že nechtějí, aby někdo dosáhl snazší cestou jejich úspěchu.

Popsat polarizaci naší společnosti je vcelku snadné – ve veřejném prostoru se přeme o leccos. Náš výzkum potvrzuje, že jde o témata vstupující ve své dnešní podobě na scénu právě v devadesátých letech. Postihnout fragmentarizaci společnosti je těžší, protože to znamená dostat se k lidem s různými míjejícími se zkušenostmi a tuto různorodost popsat.

Čtenář posoudí, zda se to povedlo dobře. Zvýraznit chci zachycenou zkušenost lidí kritických – pocit obecné nejistoty, strach z nedostatku prostředků na zaplacení složenek, nároky směřované ke státu (dostupné bydlení, levný zubař, místo ve školce, pocit bezpečí). Vycházejí z tak či onak sdílené představy, že takové věci stát zajistit uměl anebo chtěl. A reflektují přitom dnešní vlastní životní situaci a cestu k jejímu ulehčení.

Lidé pozitivní jsou ve veřejném prostoru přítomnější – poslední třicetiletí berou za svět osobního úspěchu, svobody v různých podobách, třeba i svobody ke kritické debatě, možnosti cestovat, výběru kvalitního zboží v obchodech. Víc zde o rozdílu mezi těmito dvěma skupinami není třeba psát. Zmiňme ale ještě *středovou* skupinu, která uvádí, že problémem naší společnosti jsou velké majetkové rozdíly a že je otázka, jak regulérně se nejbohatší ke svým majetkům dostali. Že by právě u nich existovala představa vzestupu celé společnosti bez prohlubování rozdílů?

Z předkládané výzkumné zprávy vystupuje ještě nejméně jedna vážná teze: politika přestala zastupovat kolektivní zájem. S výkladovým individualismem devadesátých let to jistě souvisí. Je tu ale další postřeh: politika a politický konflikt jsou brány jako iritující faktor, ne jako nástroj zastupování společenského konfliktu a nenásilné cesty jeho trvalého řešení. Politické odpovědi totiž nejsou a nemohou být univerzálně dobré právě proto, že mají zastupovat různé zájmy.

Pokud ve výzkumné zprávě od lidí kritických čteme, že politici stojí nad lidmi a nezajímají se o ně, znamená to, že část společnosti svou reprezentaci nemá, jakkoli se o ni i nadále bude hlásit. A nic na tom nezmění ani lidé pozitivní, když svým názorovým protějškům nějakou reprezentaci – třeba prezidenta, premiéra nebo „komunisty“ – přiřknou.

Těším se na debaty nad textem výzkumné zprávy, závěry i doporučeními, jak je přinášíme v této publikaci. Otázku zastoupení a uznání jednotlivých společenských skupin kladu na čelné místo svých vlastních úvah.

Děkuji za výtečnou spolupráci pražskému zastoupení Friedrich-Ebert-Stiftung v České republice a za profesionální práci a otevřený dialog týmu Ústavu empirických výzkumů STEM.

Vladimír Špidla

MASARYKOVA DEMOKRATICKÁ AKADEMIE

S

tudie *Jedna společnost – různé světy* i další výzkumy ukazují, že utkvělá a stále opakovaná představa o polarizované společnosti je jedním z největších mýtů posledních let. Vnucuje totiž obrázek dvou skoro stejně velkých nesmiřitelných táborů. A také to, že napříč tématy veřejného života jsou tyto tábory v podstatě neměnné. Optimálně rovněž, že zastávají dost extrémní stanoviska. Běžný člověk ale kolem sebe takovou rozpolcenost zpravidla nevidí, a když, tak jen v jednotlivých tématech, jako jsou prezidentské volby, které samy o sobě představují binární volbu a jednu

z hlavních společenských událostí v daném volebním roce. I proto, že štěpící linie nevytvářejí napříč dimenzemi společenského života dvě separované skupiny a že pro řadu témat není relevantní rozdělení binárním klíčem, je v kontextu české společnosti třeba hovořit spíše o riziku fragmentarizace. To s sebou nese důležité důsledky. Zatímco se totiž v polarizované společnosti vede ostrý názorový střet, jehož cílem je získat různými prostředky jednoznačně dominantní postavení, problém fragmentarizované společnosti je ten, že není schopna konat a dosahovat změny. Roztříštěnost názorových proudů společně s neochotou dobrat se konsenzu způsobuje paralýzu, zejména jde-li o dlouhodobější strategické směřování.

Jedním dechem ovšem dodejme, že názorová různorodost samozřejmě stojí v základech fungování demokratických společností. Doplněna o respekt, ochotu naslouchat, stavět svůj názor na faktech a schopnost porozumět je ideálem, na kterém se nejspíš shodne celá společnost. Tento důležitý kontext však v lepším případě zužujeme na schopnost vést dialog. Ta je přirozeně důležitá, nicméně sama o sobě vede jen k dalšímu dialogu, případně ke konstatování, že se zkrátka neshodneme. Takový závěr je sice možný v salónních diskusích, ale pro společnost jako takovou je klíčové přetavit dialog v rozhodnutí. A to nejlépe takové, jež bude založené na konsenzu nebo kompromisu. V základech takového rozhodnutí stojí předpoklad, že žádná významná společenská skupina nemá dlouhodobě a soustavně pocit nespravedlnosti a že jednotlivá rozhodnutí nejsou vnímána jako samostatná bitevní pole.

Jinými slovy, vidíme, jak se z rozdílností stávají nerovnosti, jež sytí spíše více než méně oprávněný pocit nespravedlnosti. A teprve z něj vyrůstají přehrad, které dávají vzniknout polarizované či v našem případě fragmentarizované společnosti. Otázkou zůstává, v jaké fázi se nacházíme, respektive zda situace náhodou nemůže být v různých oblastech života společnosti různá. A právě na to hledá odpovědi předkládaná studie.

Za příležitost věnovat se tématům spojeným s fragmentarizací české společnosti, rozdílným postojům české veřejnosti, jejich příčinám a zkušenostem, z nichž tyto odlišnosti vyplývají, bych jménem STEM rád poděkoval Friedrich-Ebert-Stiftung a Masarykově demokratické akademii.

Martin Buchtík

ŘEDITEL STEM – ÚSTAVU EMPIRICKÝCH VÝZKUMŮ

Úvod

Česká společnost a polarizační témata

Již delší dobu se v českém veřejném prostoru vede na různých úrovních diskuse na téma, zda je česká společnost rozdělená, zda tu jsou nesmiřitelné názorové a hodnotové skupiny obyvatel, které mají různé pohledy na dění ve společnosti, odlišná materiální, sociální a kulturní východiska. Na sociologické úrovni do tohoto prostoru v roce 2019 vstoupil rozsáhlý projekt pro Český rozhlas *Rozdělení svobodou: česká společnost po 30 letech*. Cílem projektu bylo popsat strukturu české společnosti po třiceti letech od roku 1989, zachytit v ní nerovnosti či dělicí linie. Analýza ukázala, že v české společnosti je přítomno šest tříd, jež se výrazně liší tím, zda a jakými typy zdrojů (kapitálů) disponují. Kromě odlišností v příjmu a majetku, sociálních kontaktech a kulturních preferencích se tyto třídy do značné míry rozcházejí i v pohledu na dění ve společnosti, systém vládnutí a směřování země.

Výzkum tedy také přispěl k diskusi o tématech polarizujících českou společnost. Jsou jimi hlavně obavy z migrace, vnímání nerovností a hodnocení vývoje po roce 1989 (viz tabulku na protější straně).

Vedle prostého výčtu polarizačních témat je důležité také porozumět jejich obsahům, konkrétním představám a „příběhům“ v nich obsaženým. Dále je zásadní přispět k pochopení toho, jak sami lidé vnímají, že na určitých tématech není shoda: to lze totiž akceptovat jako něco, co je v pluralitní společnosti přirozené, ale i pociťovat jako závažné a ohrožující štěpení. Jen tak je potom možné uvažovat z opačného pohledu o tom, v jakých oblastech je třeba se snažit společnost spojovat, kde hledat porozumění a kompromisy a také jakým způsobem toho lze dosáhnout.

V tomto smyslu projekt navazuje na studii Jany Fraus a Matthiase Hartla (v češtině *Hledání ztraceného dialogu*, Friedrich-Ebert-Stiftung, listopad 2020). Německá společnost čelí podobným výzvám jako česká i mnohé další společnosti v Evropě. Potýká se s tím, že názory různých skupin obyvatel se začínají diametrálně lišit. Autoři německé studie se zaměřili nejen na důvody rozdělení společnosti, ale především na témata, jež by mohla rozdělené skupiny postupně přivést, když ne ke shodě, tak alespoň ke vzájemné diskusi. Ve své analýze se zabývali názory těch, kteří jsou k současné situaci v Německu velmi kritičtí, konzervativně a národovecky orientovaní, i těch, kdo jsou v úvahách o Německu i o světě pozitivnější, otevřenější a orientovaní liberálně. Vedle těchto dvou skupin se věnovali rovněž lidem stojícím „mezi“ a tomu, k jakému z obou pólů se spíše přiklánějí.

Aktuální kvalitativní výzkum STEM pro Friedrich-Ebert-Stiftung a Masarykovu demokratickou akademii byl tedy rovněž zaměřen na názorově odlišné skupiny občanů České republiky, jejichž proflace vychází z dlouhodobých výzkumů STEM i projektu *Rozdělení svobodou*. Silné rozdíly

Jak témata rozdělují společnost — rozdíl mezi postoji nejvíce odlišných sociálních tříd

(seřazeno sestupně podle míry polarizace)

- 59 Obavy z migrace
- 51 Vnímání nerovností, rovnostářství, zásluhovost, přerozdělování
- 46 Prozápadní směřování
- 40 Vývoj po roce 1989 a využití šance
- 38 Více rozhodování lidem, méně voleným politikům
- 37 Korporace vydělávají na úkor České republiky
- 34 Společnost je rozdělená na dva tábory
- 32 Materialismus — nutnost prosadit vlastní zájmy, důležitost majetku
- 32 Společnost stojící na autoritě — silný vůdce, přizpůsobení se
- 30 Nejistota z budoucího vývoje
- 28 Nadřazenost vlastní kultury
- 28 Více žáků na učiliště
- 26 Zájem o politiku a dění okolo sebe
- 21 Víra v Boha
- 19 Životní prostředí — klima a ochota se omezit
- 15 V české společnosti je soulad
- 12 Rozdělování studentů podle nadání
- 10 Patriotismus — hrdost na vlastní zemi

Zdroj: Rozdělení svobodou (2019)

jsou spjaté právě s hodnocením současné české společnosti, s pohledem na nedávnou minulost země a její vůdce, dále s otevřeností, respektive uzavřeností vůči okolnímu světu. Jaké další názory a postoje však kromě těchto výchozích takto definované skupiny diferencují? A co je naopak spojuje, v čem jsou si podobné? Jak s těmito odlišnostmi a podobnostmi do budoucna pracovat, aby byla společnost soudržnější? Odkud tyto prvotní motivace vlastně přesně plynou a co se na nich dá změnit, aby se proměnily i některé postoje považované za problematické a škodlivě polarizující?

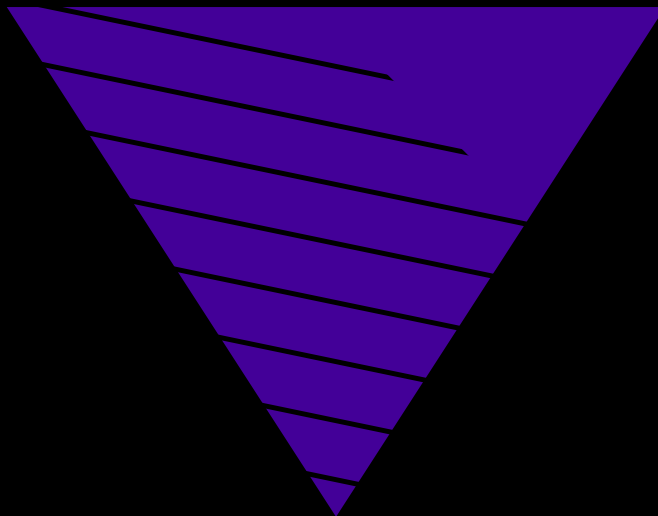
Struktura textu

V první kapitole popisujeme, jaké metody jsme ve své analýze použili, jak jsme vybírali účastníky a účastnice pro diskuse a jak jsme je rozdělili do jednotlivých skupin. V druhé kapitole se věnujeme otázce osobních hodnot a hodnot důležitých pro rozvoj společnosti. Soustředíme se přitom na to, co lidé v různých společenských skupinách považují za důležité, na čem se shodnou a v čem se naopak rozcházejí. Ve třetí kapitole se zabýváme tím, jak lidé českou společnost charakterizují a proč si myslí, že je taková, jaká je. Ve čtvrté kapitole uvádíme důvody, proč lidé z různých názorových skupin v České republice považují společnost za rozdělenou. V páté kapitole se zaměřujeme na konkrétní témata, jež českou společnost štěpí způsobem, který zvyšuje napětí mezi jejími různými částmi. Zajímá nás, v čem se jednotlivé názorové skupiny v těchto tématech neshodnou a kde se naopak vytvářejí možné názorové průniky. V šesté kapitole se věnujeme tomu, co by mohlo českou společnost spojovat, v čem vidí jednotlivé názorové skupiny zdroj sounáležitosti a jak by si představovaly, že by bylo možné společnost sjednotit. V sedmé kapitole shrnujeme výhledy do budoucna, komentujeme (ne)shodu na společné vizi a společných cílech.

Publikaci uzavírají závěry a doporučení, jež z provedeného výzkumu vyvozují jeho zadavatelé, zastoupení Friedrich-Ebert-Stiftung v České republice a Masarykova demokratická akademie.

Kapitola 1

Metodologie

K hlubšímu porozumění stavu české společnosti a tématům, která v ní rezonují, polarizují ji, nebo jsou naopak tématy stmelujícími, byl zvolen KVALITATIVNÍ PŘÍSTUP, konkrétně metoda fokusních skupin (*focus groups*) s malým počtem účastníků („triády“). Takový přístup sice neumožňuje kvantifikaci zjištění na celou populaci, ale jeho základním rysem je hloubkový rozbor a pochopení různých perspektiv, motivací a argumentů. V této souvislosti je ovšem zásadní promyšlené rozvržení výběru a postupu rekrutace respondentů.

Výběr účastníků

Výběr účastníků projektu měl několik úrovní. Cílem bylo dostatečně postihnout diverzitu přístupů a postojů českých občanů.

První úrovní bylo **regionální rozlišení**, které odpovídalo dlouhodobým výzkumným zjištěním STEM o rozdílech panujících mezi regiony České republiky. Vybrána byla Praha, Jihočeský kraj a Moravskoslezský kraj. Jejich volba odráží jak odlišnosti mezi českými a moravskými kraji, tak rozdílnost v jejich životní úrovni a ekonomické situaci. V rámci obou regionů byli osloveni respondenti z různých měst. V Jihočeském kraji šlo o České Budějovice, Strakonice, Český Krumlov, Deštnou, Zlív, Vodňany, Sezimovo Ústí a Jindřichův Hradec; v Moravskoslezském kraji o Ostravu, Třinec, Havířov, Opavu a Hradec nad Moravicí.

Druhou úrovní byla **sociodemografická různorodost** z hlediska pohlaví, věku a vzdělání (to úzce koreluje s příjmovou a profesní strukturou, a lze tedy usuzovat, že je obojí v tomto indikátoru obsaženo). Tuto diverzitu jsme se snažili udržet i v jednotlivých triádách tak, aby byl otevřený prostor pro konfrontaci různých pohledů daných právě sociodemografickými charakteristikami.

Sociodemografické charakteristiky účastníků prvního kola

LOKALITA	POHLAVÍ		VĚK				VZDĚLÁNÍ		
	MUŽI	ŽENY	18-29	30-44	45-59	60+	BEZ MATURITY	MATURITA	VŠ
Praha	6	3	2	1	2	4	4	2	3
Jihočeský kraj	4	5	2	1	3	3	3	3	3
Moravsko-slezský kraj	4	5	2	2	3	2	3	2	4

Třetí úroveň rekrutace byla cílena na prohloubení rozdílnosti účastníků z hlediska **postojových východisek**. Diferencující rovinou byl především pohled na vývoj a stav české společnosti, otevřenost vůči světu či důraz na nacionální rovinu. Respondenti tedy byli rekrutováni do tří skupin:

- A. kritičtí,
- B. pozitivní,
- C. názorový střed.

Pro konkrétní profilaci byly zvoleny tři otázky, jejichž výběr vycházel z analýz české populace v kvantitativních výzkumech STEM (např. výzkumná série *TRENDY* nebo projekt *Rozdělení svobodou*):

1. Společnost se po roce 1989 ubírá obecně správným směrem.
2. Silný vůdce je důležitý pro Českou republiku, i když nebude vždy jednat v souladu se zavedenými pravidly.
3. V České republice pracuje příliš mnoho cizinců.

(Varianty odpovědí: 1=zcela souhlasím, 2=spíše souhlasím, 3=spíše nesouhlasím, 4=vůbec nesouhlasím.)

Ve skupině kritických jsou lidé, kteří negativně hodnotí vývoj české společnosti po roce 1989, upřednostňují silného vůdce a mají negativní postoj k cizincům a migraci. Mezi lidmi profilovanými pozitivně jsou naopak ti, kdo oceňují polistopadové směřování země (i když k němu mají nějaké výhrady), autoritářský způsob vedení země odsuzují a jsou otevření světu, spíše kosmopolitně orientovaní. Názorový střed není ostře profilovaný, k uvedeným tématům zastává méně vyhraněné postoje a představuje

širokou skupinu obyvatel České republiky. Podrobnější rozbor názorových odlišností a hodnotících soudů ke stavu české společnosti následuje v dalších kapitolách.

Realizace triád

Pro konkrétní provedení výzkumu byly zvoleny tzv. **triády**, diskuse se třemi respondenty, realizované on-line. Volba tohoto typu diskuse byla dána aktuální situací v souvislosti s koronavirovou epidemií, kdy v rámci boje proti šíření nákazy byly v době realizace projektu v České republice omezeny osobní kontakty mezi občany.

Projekt měl **dvě fáze**, které se odlišovaly názorovou strukturou účastníků jednotlivých triád. V prvním kole byly v každém regionu uskutečněny tři triády **názorově homogenních** účastníků. Celkově šlo tedy o devět triád, v každém regionu po třech s odlišnými názorovými skupinami respondentů. První kolo proběhlo v týdnu 7.–11. prosince 2020.

Ve druhém kole již šlo o šest **názorově heterogenních** skupin, kdy byli z účastníků prvního kola vybráni respondenti tak, aby se kromě názorové diferenciaci zachovala i jejich sociodemografická různorodost. Cílem bylo v diskusi prohloubit poznatky o polarizujících tématech, podnítit krystalizování toho, kde se nacházejí odlišnosti, co se témat a jejich interpretace týče, a také ověřit míru shody, která se u některých témat ukázala v prvním kole. Rozdělení po krajích zůstalo zachováno, a to především z toho důvodu, aby respondenti názorové odlišnosti automaticky nepřisoudili různému místu bydliště. Proto proběhly dvě triády v Praze, dvě v Jihočeském kraji a dvě v Moravskoslezském kraji. Druhé kolo se uskutečnilo v týdnu 18.–21. ledna 2021.

Kontext realizace

Projekt byl realizován v době krizové situace kolem koronavirové epidemie. Jeho příprava ovšem počítala s obecným zacílením diskusí na stav české společnosti v dlouhodobé perspektivě, na polarizující témata, která občany v naší zemi v současnosti štěpí a názorově rozdělují. Šlo o to, aby zjištění a poznatky měly trvalejší platnost překračující aktuální situaci. Přesto samozřejmě téma koronavirové krize a jejích dopadů na společnost nebylo přehlíženo či vylučováno z diskuse, byla však snaha s ním pracovat v kontextu uvažovaných témat, tedy například zda krize přispěla k soudržnosti mezi lidmi, jak se promítla do pohledu na politickou reprezentaci, jaký může mít dopad na budoucnost naší země atp.

„Zásadní je k
Na některýo
potkávám s
evidentně in
turistů. Když
víc, tak opra
bezpečí mít
Sleduju na Z
zprávy, jak t
k napadení

Kapitola 2

Společenské
hodnoty —
bezpečí
a sociální
jistoty versus
zodpovědnost
a právní stát

V rovině osobních hodnot se různé názorové skupiny shodují na důležitosti rodiny, zdraví a svobody. V rovině hodnot důležitých pro společnost jsou patrné odlišné akcenty.

Hodnotové orientace tvoří principiální základ směřování společnosti. Sdílené hodnoty se promítají do postojů, voleb cílů a prostředků k jejich dosažení, do konkrétního chování a činnosti. To, co je pro nás hodnotné, je tím, oč stojí za to usilovat. V celospolečenské rovině je pak nesmírně důležité, zda se členové společnosti v hodnotové orientaci alespoň v základu shodují. V opačném případě lze hovořit o rozdělené, polarizované společnosti.

V rovině **osobních hodnot** se lidé z různých názorových skupin shodují. Nejdůležitější je pro ně **rodinný život, mezilidské vztahy, zdraví, svoboda**. Mezi lidmi kritickými k současné situaci se objevuje i důraz na jistoty, pocit bezpečí a zajištění („finanční zabezpečení, nebát se, že nebudu mít z čeho žít“).

Při pohledu na úroveň **celospolečenských hodnot** se již významně projevují názorové rozdíly, odlišné akcenty i různé obsahy jednotlivých pojmů, což má pochopitelně vliv také na přístup ke společenským tématům a vznik názorových příkopů a bariér.

Pro **kritické** jsou důležité již zmíněná hodnota **bezpečí**, jejíž význam a obsah je úzce propojen s hodnotami vlastenectví, lásky k národu a ochrany před cizorodými vlivy, které by mohl přinést příliv migrantů.

„Zásadní je bezpečnost. Na některých zastávkách potkávám shluk evidentně imigrantů než turistů. Když jich bude víc, tak opravdu pocit bezpečí mít nebudu. Sleduju na Západě zprávy, jak tam dochází k napadení lidí.“
(KRITICTÍ, MUŽ, 61 LET)

Druhou oblastí významných společenských hodnot jsou pro kritické socio-ekonomicky orientované hodnoty jako **ekonomická stabilita** („aby lidé měli kde bydlet, mohli pracovat“), **sociální soudržnost a spravedlnost**.

„Štve mě, že se po třiceti letech u nás rozevírají nůžky. Jsem válečný ročník, režim předtím se mi vůbec nelíbil, přesto jsme měli čas a vztah k přírodě, k rodině, k dětem, bylo to všechno super. A teď staří lidé, když si chtějí nechat vytrhnout zub, je to strašně drahé. A to mě mrzí. Rozevírají se nůžky a to vytváří nespokojenost.“ (KRITICTÍ, ŽENA, 77 LET)

Všechny tyto oblasti vzájemně úzce souvisejí, sociální jistoty jsou propojené s důrazem na národ a „naše“ spoluobčany, na dichotomii „my“ versus „oni“.

„Aby tady nebyla chudoba, lidé měli kde bydlet, pracovat. Nejdříve se starat, aby lidi u nás měli, co potřebují, a pak o druhé.“ (KRITIČTÍ, MUŽ, 49 LET)

V pohledu **pozitivních** na hodnoty důležité pro společnost jsou patrné odlišné akcenty: důraz na **poctivost, zodpovědnost, férovost, právní stát**, fungování soudnictví. Zároveň je pro ně podstatný respekt k odlišným názorům, tolerance, schopnost odpouštět si.

„Etika a morálka, od toho se odvíjí všechno. Dostát svým závazkům, když se něco řekne, podepíše, tak by to mělo platit.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 74 LET)

„Ke svobodě bych přidala odpovědnost, jak za sebe, tak za celek. Jednat vědomě, na základě informací, zkušeností, citů, být si vědom, proč něco dělám, jaké to má důsledky. Jednat podle svého nejlepšího svědomí a vědomí.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 23 LET)

U názorového středu se pak objevují obě roviny, tedy důraz jak na morální hodnoty (slušnost, zodpovědnost, dodržování dohod), tak na stabilitu a jistoty ve společnosti.

„Lidi by měli cítit nějakou jistotu, sociální jistotu, že stát funguje, a tím se budou cítit bezpečnější a klidnější.“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 77 LET)

Důraz na hodnotu **svobody** byl přítomný v různých názorových skupinách, i když s konkrétním obsahem se již ukazovaly odlišnosti. Svoboda je pevně navázaná na **demokratický způsob vládnutí**, který v základním pohledu všichni podporují a považují za klíčovou složku dobrého fungování společnosti. Každý má mít právo na svobodu projevu, názoru, pohybu, na možnost volby. Se svobodou se však pojí i zodpovědnost, nutnost dodržovat pravidla.

„Demokracie je hlavně svoboda. Každá společnost musí mít pravidla, ale člověk musí mít pocit, že si může rozhodovat sám za sebe, o sobě, nikdo mu nebude diktovat, co a jak by měl, ale samozřejmě měl by se řídit společenskými pravidly.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 50 LET)

Demokratický způsob vládnutí je tedy prvkem shody, nejlepším možným systémem.

„Lepší systém není, ale dá se zneužít lidmi, kteří jsou vypočítaví, dělají něco jen pro svůj prospěch, tomu se dá těžko zabránit. Tomu by zabránila jen totalita, ale ta je horší.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 74 LET)

Výhrady tedy směřují ke konkrétní realizaci demokratického systému, k naplňování demokratických ideálů, a to především ze strany politické reprezentace. Takové výhrady sdílejí všechny skupiny, i když s odlišnými východisky a argumenty (podrobněji dále ve výzkumné zprávě).

Vnímání společenských hodnot ovlivňují též generační rozdíly a víra. Starší lidé spojují špatný stav společnosti s absencí morálních pravidel, jež by se dodržovala. Zejména věřící lidé zmiňují křesťanské hodnoty, a to nejen jako základ slušného a poctivého života, ale rovněž jako něco, co by mohlo společnost stmelovat v jejích názorech. Obecně je však v kontextu mimořádně sekularizované české společnosti otázkou, do jaké míry jsou zde skutečně míněny křesťanské hodnoty jako takové a nakolik spíše suplují touhu po společném hodnotovém rámci, vyprávění či společenské utopii, jak naznačuje druhý z následujících citátů.

„Byli jsme taky křesťané, proto jsme měli vštěpené hodnoty, desatero. Dnes se někteří nestydí okrádat.“ (KRITICÍ, ŽENA, 77 LET)

„Schází tu křesťanské ideály, aby lidi měli stejné názory na tyhle věci. Společnost křesťanství zavrhla, ale nevytvořila nic místo něj.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 70 LET)

z politického
se nepodaří
co jsme si p
lety předsev
reprezentac
populismus,
sliby. Přes vš
se nedaří zv
tu nejzáklac
záležitost s

Kapitola 3

**Jaká je
současná
česká
společnost
a jak se stalo,
že je právě
taková?**

Hodnocení minulosti a současnosti české společnosti má u různých názorových skupin odlišné akcenty a je nahlíženo z jiné perspektivy. Přiblížíme si jednotlivé rozdíly, které pak podmiňují i pohledy na polarizaci společnosti a polarizační témata.

Kritika politické reprezentace, politické kultury a rozčarování ze stavu české společnosti prostupují veškeré úrovně hodnocení současné situace a vývoje od roku 1989. Přesto se v pohledech různých názorových skupin prokreslují odlišné obrazy dnešní společnosti a míry odpovědnosti za aktuální stav (nemáme zde ovšem na mysli výjimečnou dobu koronavirové krize, kdy se lidé shodují na odpovědnosti na straně politiků a současné vlády).

Pro **kritické** je při hodnocení stavu společnosti charakteristický důraz na sociální jistoty a bezpečí, což odpovídá jejich obecné hodnotové orientaci. Jejich pohled na společnost tedy akcentuje prohlubující se **sociální rozdíly, vnější ohrožení** ze strany migrantů, **vnitřní ohrožení** nepřizpůsobivými/romskými spoluobčany. Převažuje **pocit nespravedlnosti**, který čerpá především z postoje, že ve srovnání s nimi samotnými tu jsou skupiny, jež nemusejí pracovat, a přesto se o ně stát postará.

„Máme špatně nastavený sociální systém. Mladým se nevyplatí pracovat. Je snažší zůstat na úřadu práce. Nenutí lidi chodit do práce. Za nás platilo, kdo nepracuje, ať nejí. Je to diskriminace bílejších.“ (KRITICHTÍ, MUŽ, 72 LET)

„Dalo by se argumentovat, že dneska je svoboda, takže se pracovat nemusí. Práce je dostatek, ale nechápu, že není povinnost pracovat. A byla bezpečnost.“ (KRITICHTÍ, ŽENA, 56 LET)

„Půl roku děláme na daně na ty, kteří nepracují. Tehdy museli pracovat všichni. Práce dnes je taky pro všechny.“ (KRITICHTÍ, MUŽ, 49 LET)

Pro kritické je tedy doba před rokem 1989 spojená se zajištěním základních jistot, především práce a bydlení, a s pocitem, že stát se o občany postaral, což je v jejich očích základním smyslem jeho fungování.

„O děti bylo postaráno, zařídili školku. Dneska se o vás nikdo nepostarává. Dřív byla práce, dneska nikdo pracovat nemusí. Kriminál jim nehrozí. Lidi ztratili strach. Kdyby pravidla byla, byli bychom někde jinde (...).“ (KRITICHTÍ, MUŽ, 45 LET)

„Bez problémů jsem vystudovala, měla jsem krásnou práci, byly jistoty pro obyčejné lidi – bydlení, práce. I v malých městech měli lidi práci, nebyly takové rozdíly, ale hlavně já měla větší pocit bezpečí.“ (KRITICHTÍ, ŽENA, 56 LET)

V současné době tato skupina mluví o pocitu ohrožení naší společnosti, ale i osobního ohrožení, přičemž obojí je silně sociálně konotováno. S tím se často prolíná pocit obecnějšího **strachu** z cizího, neznámého, různorodých vnějších vlivů, které přesahují naši kontrolu. Někdy to vede až k postojům, v nichž kritika mocenské nerovnováhy a artikulace vlastní bezmocnosti pervertuje do vyšínuté argumentace předkládané těmto vrstvám krajní pravici.

„Evropská unie se úplně zpykala. Cítím velký vliv politických neziskovek, které ve školách dělají inkluze, učí děti modlit se podle islámu. Nelíbí se mi, že finanční oligarchové, globalisti, z nás chtějí udělat otroky. Je to součást plánu, aby o nás měli přehled, počítače jsou kontrolované. Vadí mi, že nám vlastenectví bude nakonec k ničemu.“ (KRITICHTÍ, ŽENA, 65 LET)

Zároveň tito lidé ve společnosti postrádají vzájemnou důvěru mezi lidmi („Dřív stačilo podat si ruku a platilo to.“), vnímají posilování negativních emocí, nenávisti a upozorňují na oslabování společenských kontaktů a vazeb („Lidi se už nenavštěvují. Nikdo nemá na nikoho čas.“).

„Třecích ploch mezi lidma je strašně moc. Napětí z politické scény se přeneslo mezi lidi (...). Vulgarita, nenávist mě hrozně udivuje. V dnešní době by měly být jiné priority.“ (KRITICHTÍ, ŽENA, 56 LET)

Skupina lidí **pozitivních** současnou společnost vnímá především perspektivou politické kultury, fungování politické reprezentace. Tito lidé silně prožívají **selhání politických elit**, někteří vidí příčiny ještě i v režimu před rokem 1989. Na rozdíl od skupiny kritických je však v této skupině hodnocení minulého režimu jednoznačně negativní a odsuzující. Hlavní hodnotou, kterou režim před rokem 1989 podle nich postrádal, byla svoboda v nejširším slova smyslu.

„Před rokem 1989 bychom vůbec nemohli vést debatu, kterou tady vedem. To je vývoj, to je pokrok.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 70 LET)

„Nerada bych komunismus házela do jednoho pytle. Odlišuju padesátá léta od normalizace, ani jedna doba mi nepřišla dobrá a nechtěla bych v ní žít.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 23 LET)

„Zklamání je hlavně z politického vývoje, že se nepodařilo naplnit to, co jsme si před třiceti lety předsevzali. Mezi reprezentací převládá populismus,

nereálné sliby. Přes všechny sliby se nedaří zvládat ani tu nejzákladnější věc – záležitost s epidemií.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 70 LET)

„Pořád přetrvává stín z minula. Korupce, bratříčkování. Bude vždy, ale teď je toho moc.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 60 LET)

Období před rokem 1989 vnímá podobně kriticky i skupina názorového středu, tedy především jako dobu nesvobody.

„Já jsem v komunismu 19 let žil. Nevzpomínám si na nic pozitivního, co bych chtěl vrátit. Část lidí z toho profitovala, ti na to vzpomínají (...). Zaměstnanost byla umělá. Flákači stejně nedělali, jen byli někde napsaní. Efektivita pracovní byla na nízký úrovni. Zažil jsem to, viděl jsem to kolem sebe.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 50 LET)

Kritika pozitivních je v dnešní době zacílena především na současnou vládu a vrcholné představitele. Krize politické reprezentace se v jejich očích naplno projevuje v aktuální situaci boje s epidemií.

„Vládoucí síla, která rozhoduje, nemá o životě, kdy si člověk vydělává sám na sebe, ani šajn. Babiš prohlásil, že živnostníci dostanou víc peněz, než si vydělají. Kdyby to nebylo k pláči, tak je to k smíchu.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 74 LET)

Frustrace z politického vývoje má jak pro kritické, tak pro pozitivní dohru v **pocitu vykořeněnosti** a nemožnosti pozitivní identifikace. Tito lidé obtížně hledají, na co by z hlediska společenského vývoje mohli být hrdí (a vypomáhají si příklady z historie, sportu nebo obecné identifikace s českou zemí, respektive přírodou).

„Na co jsem hrdý? Marně přemýšlím. Můžu pochválit přírodu. Ale aby se to týkalo celé společnosti, to nedám dohromady.“ (KRITICÍ, MUŽ, 72 LET)

Lidé, kteří patří do skupiny názorového středu, jsou v sebeidentifikaci méně negativní, svůj pocit hrdosti opírají o schopnost se semknout v případě krize, vyzdvihují rovněž historii, literaturu, demokracii.

„Je tu spousta krásných, chytrých, vzdělaných lidí. Věřím v tuto zemi. Fandím jí.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 78 LET)

Přítom je ovšem pro názorový střed příznačný pohled na českou společnost zejména z perspektivy její polarizace, rozdělení, nesouladu („Společnost má kompletně protichůdné názory. Hádáme se do krve.“). Pocitově prožívají porevoluční vývoj jako **zklamání**, deziluzi, chybí podle nich političtí lídři, kterým by se dalo věřit.

„Na začátku devadesátých let si byli lidé schopni utáhnout opasky, ale důvěra obyvatelstva se totálně prohospodařila. Je to vidět i na současné situaci.“

(NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 51 LET)

„Ve společnosti je kvůli koronaviru víc nervozity, nikdo neví, co bude. Naši politici tomu vůbec nepřispívají. Bojují jenom o koryta, místo aby se semkli. Necítím ani to, že by byl zájem něčemu pomoci, jeden kritizuje druhého, každý ví, jak by to udělal on, nic není dobře. Ve společnosti je hrozně nenávisti. Byla i dříve, ale teď se to vyhrotilo.“

(NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 50 LET)

V obou „krajních“ skupinách je tato charakterizace české společnosti jako rozdělené rovněž přítomná, i když na ni méně často spontánně upozorňují a silněji akcentují jiné společenské problémy. U skupiny kritických se objevuje také diagnóza **rozštěpení podle příjmu a majetku**.

„Před epidemií byla česká společnost rozdělena a teď je ještě rozdělenější. Rozděluje ji pohled na epidemií jako takovou, na EU, na NATO. To bylo to nejzásadnější.“

(KRITICÍ, MUŽ, 20 LET)

„Společnost je rozdělená na vyšší vrstvy, politiky, lidi, co jsou nahoře, a na to, co se dříve označovalo jako dělnická třída, obyčejný lidi. Ta soudržnost, co byla dříve, ta není. Tuhle rozkradenou, rozprodanou republiku nedá nikdo dohromady, kdyby se snažil sebevíc.“

(KRITICÍ, MUŽ, 72 LET)

„Naše společnost je rozdělena. Zeman k tomu přispěl svým přístupem a chováním. Nejen on.“

(POZITIVNÍ, ŽENA, 58 LET)

Kapitola 4

Nejvíce nás
rozděluje
politika
a politici

V této kapitole se zabýváme tím, nakolik lidé vnímají společnost jako rozdělenou. Nezaměřujeme se na konkrétní témata, ale spíše na obecné příčiny, které mohou podle jednotlivých názorových skupin k rozdělení společnosti přispívat.

Existují ve společnosti nějaké zásadní rozdíly, příkopy či bariéry, jež lidi v České republice rozdělují? Prožíváme běžně v rodině, mezi přáteli či kolegy neporozumění a odlišné pozice? Jak často se setkáváme s lidmi s odlišnými názory a jak na ně reagujeme?

Lidé ve všech třech názorových skupinách souhlasí s tím, že česká společnost je rozdělená. Avšak lidé **ve skupině pozitivních a názorového středu vnímají rozdělení společnosti jako do jisté míry přirozené**. Různé názory považují za normální a nikoli za problém. Potíže podle jejich mínění nastávají až v okamžiku, kdy lidé přestávají odlišné názory respektovat.

„Lidi můžou mít rozdílný názory. Pokud se respektují, tak je to nerozděluje. Když se přestanou respektovat, tak je to začne rozdělovat. Najde se málo lidí, který maj úplně totožný názory.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 50 LET)

„Každý má právo na svůj názor a pak záleží na tom, jestli názor druhého respektuje.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 47 LET)

Ve skupině kritických je pocit rozdělení společnosti vyhocenější. Tito lidé mají pocit, že neexistuje nic, na čem by se společnost dokázala shodnout, a jsou v tomto směru skeptičtí i při výhledu do budoucna.

„Lidé se nejsou schopni domluvit na elementárních věcech. Každý musí mít svůj názor, není tu snaha o to, abychom si porozuměli. Je v tom hodně pýchy a neskromnosti.“ (KRITICHTÍ, ŽENA, 65 LET)

„Není nic, na čem by se společnost shodla a asi nic takového nebude.“ (KRITICHTÍ, MUŽ, 20 LET)

Skupina kriticky smýšlejících vidí hlavní příčinu rozdělení společnosti v politice a politikách. Podle nich se zvolení zástupci jen hádají, nejde jim o řešení skutečných problémů lidí. Politickou úroveň považují celkově za velice špatnou, mezi politiky přitom nedělají příliš velké rozdíly. Vládu viní ze špatných zákonů, které jen prohlubují nespravedlnost. Na druhé straně

kritiku opozice považují za účelovou, obzvlášť za epidemie koronaviru, cílem opozice je jen získat politickou moc.

„Jsme minimálně díky politikům a médiím rozděleni na dvě skupiny. Jestliže máme být jako národ úspěšní, musíme se sjednotit. Ale co člověk, to jiný názor; mám z toho smutný pocit. Každý chce prosazovat jen své. Nevidím, co by nás stmelovalo.“ (KRITICÍ, ŽENA, 65 LET)

„Jedna část sympatizuje s těmi, kteří nám vládnou. A pak je ta druhá strana, která se bouří. Nekomunikují spolu, akorát na sebe řvou. Nechtějí dělat kompromisy. Jen se staví větší zeď.“ (KRITICÍ, ŽENA, 21 LET)

„U nás opozice vždycky řekne opak. To nás hrozně rozděluje. Nejen v politice. Ale i v zaměstnání.“ (KRITICÍ, ŽENA, 56 LET)

Pro starší lidi ve skupině kritických jsou dalším zdrojem napětí ve společnosti **rozdíly mezi starší a mladší generací**. Mladé lidi považují obecně za nevychované, lehkovážné, závislé na rodičích a bez pocitu vlastenectví. Dojem, že se mezi sebou generace neshodnou, pramení i z komunikace s jejich vlastními dětmi, které mají často jiné názory než oni.

„Mladí ještě nic nevybudovali. Dostali to od rodičů. Neumí pracovat. A proto vlast pravděpodobně zanikne, když budou mladý ovlivňovaný ke globalismu.“ (KRITICÍ, ŽENA, 65 LET)

„Naše děti, když jim vyprávíme, jakou jsme měli úctu k ostatním, přírodě, slyším, že jsem jiná doba.“ (KRITICÍ, MUŽ, 49 LET)

„V rodině se o politice nebavíme, protože děti kopou za něco jiného.“ (KRITICÍ, ŽENA, 56 LET)

Mladší kriticky naladění lidé zase mají pocit, že starší generace se příliš přizpůsobuje, poslouchá a nesnaží se nic změnit. Podobně i oni mají pocit, že je starší generace nerespektuje.

„Velká bariéra je generační rozdíl. Mladí křičí, staří poslouchají. Není tam respekt.“ (KRITICÍ, ŽENA, 21 LET)

Podle kriticky smýšlejících k rozdělení společnosti přispívají i **sociální rozdíly a zvyšování nerovností** mezi chudými a bohatými, třebaže míra shody je o něco menší než v předešlých dvou případech.

„Horní vrstva ukazuje, jak utrácejí peníze. Chudí mají sotva na zaplacení složenek. To hrozně rozděluje lidi.“ (KRITICÍ, MUŽ, 61 LET)

Pro mladší kriticky zaměřené lidi je rozdělovacím prvkem i vzdělání, které podle jejich zkušeností často rozhoduje o zaměstnání a kariéře. Z pohledu starších kriticky smýšlejících je vzdělání sice někdy důvodem k tomu, že se někteří lidé povyšují nad ostatní, společnost však zásadně nerozděluje. Významnější než vzdělání jsou zde podle nich kontakty a známosti.

„Když to vezmu z pohledu zaměstnání, tak systém je nastavený tak, že člověk bez vzdělání nemá šanci dosáhnout na nějakou pozici. Když nemá papír, jako by neuměl.“ (KRITICÍ, ŽENA, 21 LET)

„Vzdělání nedá patent na rozum. Názorově nerozděluje. Je pravda, že ti, co mají nějaké papíry, tak se trochu povyšují. Ale můžou se spolu bavit normálně.“ (KRITICÍ, MUŽ, 72 LET)

„Všechno je o možnostech, kontaktech, známostech. Vzdělání nehraje tolik roli.“ (KRITICÍ, MUŽ, 49 LET)

Ve skupině pozitivních je vazba mezi rozdělením společnosti a politikou slabší. Z jejich pohledu není příčinou rozdělení politika obecně, nýbrž spíše konkrétní politické osobnosti (např. Andrej Babiš nebo Miloš Zeman) či extremistické a populistické strany, které cíleně rozdmýchávají ve společnosti emoce. V souvislosti s politikou část pozitivně smýšlejících považuje za příčinu rozdělení společnosti i voliče komunistické strany.

„Máme tu extrémní strany, které bojují o hlasy a je jim jedno, co řeknou.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 39 LET)

„Hodně lidí věří komunistické ideologii, to také rozděluje.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 47 LET)

„Naše rodina se pohádala o tom, jak někdo může volit komunisty.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 44 LET)

Za další důvod, proč je společnost rozdělena, pokládají zástupci pozitivních **nedostatek informací nebo snahy je hledat.** Podle jejich mínění řada lidí z pohodlnosti informace jen přejímá, neumí je vyhledávat a ověřovat, a proto často věří nesmyslům.

[Co společnost rozděluje?] „Nedostatek informací, aby lidi viděli svět takový, jaký je. Lidé často neví, kde hledat informace. Slepě věří druhým.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 39 LET)

Odkaz na roli informací, respektive médií, v rozdělení společnosti se objevuje i ve skupině kritických. U nich má však formu kritiky tzv. mainstreamových médií, která v jejich očích zamlčují či překrucují informace.

„Mainstreamová média nám lžou, čerpám informace i z alternativy.“
(KRITIČTÍ, ŽENA, 65 LET)

Lidé ve skupině **pozitivních citlivěji vnímají rozdíly mezi městem a venkovem**. Lidé na vesnici a ve městech podle nich řeší jiné problémy, mají odlišné zájmy. První jmenovaní drží více pospolu, druzí jsou zase aktivnější. Oba světy jen obtížně hledají společná témata. Větší rozdíly vnímají rovněž mezi Prahou a zbytkem země.

„Pozoruju to v hospodě na Čeladné. Domluvit se na tématu u stolu je těžké. Povídají si o kočkách, o psech, o zahrádce, to nás jako lidi z města irituje.“
(POZITIVNÍ, ŽENA, 47)

Lidé, kteří patří do názorového středu, považují podobně jako skupina kriticky smýšlejících **za nejsilnější příčinu rozdělení společnosti politiku**. Nejvíce jim vadí, že politici, kteří by měli určovat směr, nejsou schopni táhnout za jeden provaz a svými hádkami jen staví lidi proti sobě.

Nejsilněji ze všech skupin **postrádají silného lídra**, (politickou) osobnost, která by dokázala společnost opět sjednotit, jako se to podařilo za první republiky T. G. Masarykovi a v devadesátých letech Václavu Havlovi. Jak je patrné z uvedených příkladů, lídr by neměl vládnout silnou rukou, ale být morální autoritou, nabízet vizi a dohlížet nad dodržováním demokratických principů.

„Politika je to největší semeniště nesoudržnosti. Politikové neumí politiku sdělit. Poslanecká sněmovna je největší panoptikum. Ta nevěcnost. Řeší jen sebe.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 78 LET)

„V současném systému, je to slabina demokracie, nemáme žádného lídra a asi ho mít nebudeme. Ten politický boj je tak drsný, že každého, kdo vyhraje volby, tak ho ostatní budou špinit.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 50 LET)

Za významnou příčinu rozdělení společnosti považují lidé názorového středu i **majetek a zvyšující se rozdíly mezi bohatými a chudými**. Mají pocit, že mizí střední třída. Mladší příslušníci této skupiny se obávají, že se budou mít v některých ohledech hůře než jejich rodiče.

„Mojí generaci se může stát, že už nikdy nebude mít vlastní bydlení. A to může být velká bariéra. Vidím to kolem sebe.“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 24 LET)

Majetkové rozdíly rovněž silněji spojují s transformací devadesátých let. Jedním z důvodů, proč podle nich společnost rozdělují, je pocit, že řada lidí nezbohatla poctivým způsobem.

„Lidi, kteří získali majetek čistě, tak je strašně málo. Z toho je veliké zklamání.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 51 LET)

Podobně jako kritická skupina i reprezentanti názorového středu citlivěji vnímají rozdíly mezi generacemi. Zmiňují je však především v souvislosti s epidemií koronaviru, kdy **mladí lidé chtějí žít a nechtějí se omezovat nařízeními vlády**. Starší generace se naopak epidemie bojí a s opatřeními častěji souhlasí.

Rozdíly mezi městem a venkovem nejsou podle mínění této skupiny příliš zásadní. Jedinou výjimkou je Praha.

„Praha má úplně jiné názory než zbytek republiky. To vidíme na volebních výsledcích. Praha je úplně někde jinde. V Praze je víc peněz, podnikatelů, žije se tam jinak.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 50 LET)

Kapitola 5

**Jaká témata
českou
společnost
štěpí?**

V této kapitole se zaměříme na konkrétní témata, která společnost štěpí do takové míry, že to mezi názorovými skupinami vytváří napětí. Snažíme se zjistit, v čem přesně se různé skupiny v těchto tématech neshodnou. Zároveň hledáme názorové průniky, ze kterých by bylo možné rozvinout společnou diskusi.

V průběhu výzkumu jsme s respondenty probírali více než dvě desítky témat, o nichž z předešlých průzkumů STEM víme, že mají potenciál společnost štěpit. Z diskusí vyplynulo, že je můžeme rozdělit do dvou skupin (viz schéma níže).

Do první skupiny patří **témata, u kterých sice panují rozdílné názory, ale lidé tuto rozdílnost nevnímají jako problém.** Typickým příkladem je zde náboženství. Lidé se na ně i na věřící mohou dívat různě, ale tato odlišnost nezpůsobuje ve společnosti žádné problémy či napětí, a to ani v kontextu církevních restitucí, s nimiž část společnosti nesouhlasila.

[Rozděluje názor na náboženství?] „Myslím, že nikoli. Věřících ubývá. Lidé u nás nejsou pronásledováni pro víru. Manželka je věřící, já ne. Žádný problém v tom není. Církev si nastavila problém církevními restitucemi. Ale to už trochu odeznělo.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 78 LET)

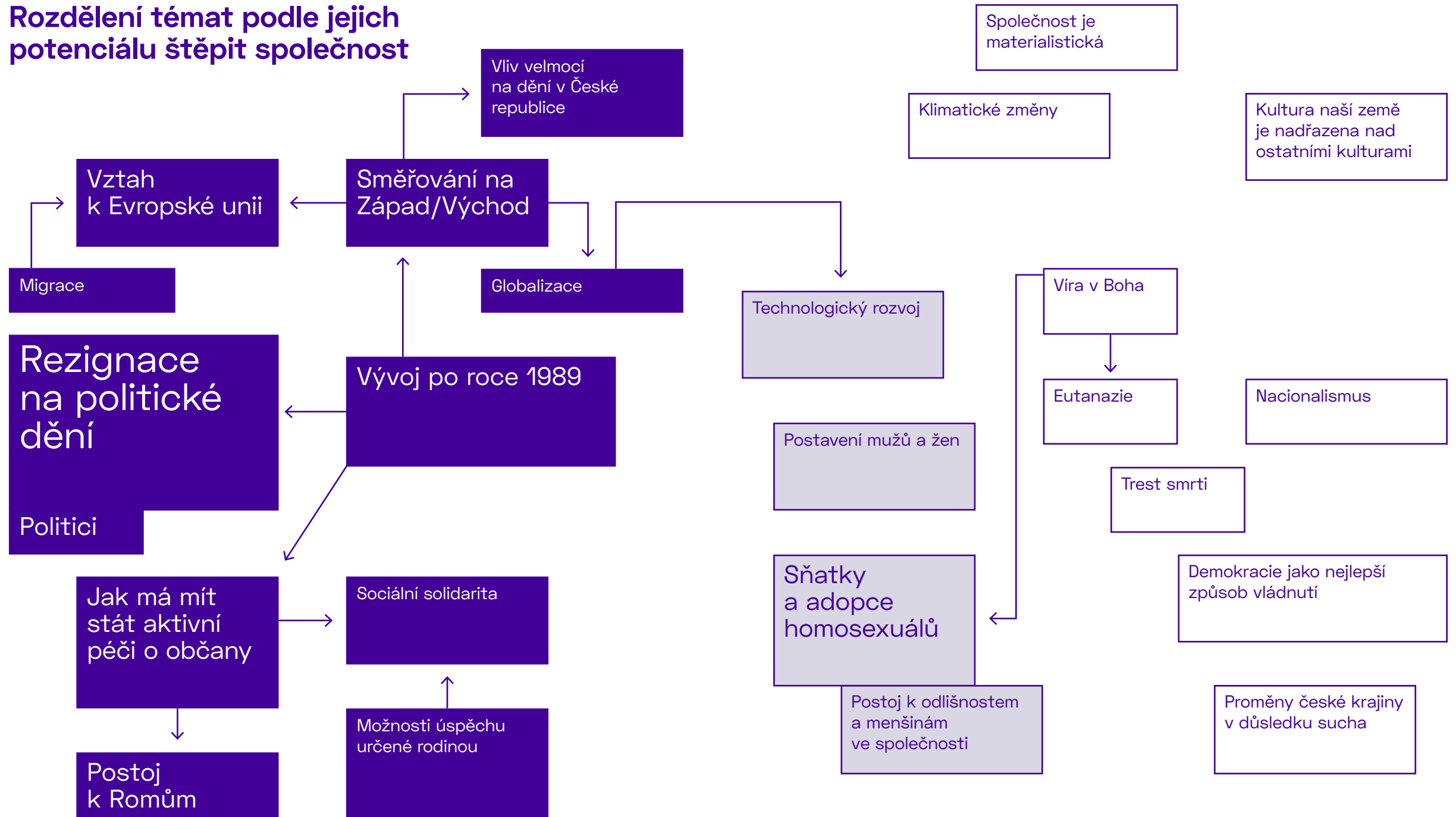
„Vyrůstám v křesťanské rodině(...), znám lidi, kteří se zabývají černou magií (...), i když se s nimi v náboženských otázkách neshodnu, jsou mně bližší než lidi, se kterými sdílím náboženství.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 22 LET)

Do druhé skupiny lze zařadit témata, na **něž mají lidé nejen různé názory, ale u nichž může tato odlišnost způsobovat ve společnosti neklid.** Klasickým příkladem z posledních let je téma migrace. Lidé, kteří nesouhlasí s přijímáním migrantů, často vnímají skupinu s opačným názorem negativně, platí to ovšem i opačně.

V následující analýze se věnujeme především rozboru témat, která mají silný či střední potenciál společnost štěpit (viz tabulku na s. 17). Ve schématu níže jsou rovněž naznačeny vazby mezi různými tématy. Z těchto vazeb vycházíme i při strukturaci štěpících témat, již popisujeme ve třech klastrech: (1) vztahy ve společnosti, (2) vztah ke světu a (3) vztah

k minulosti. Politiku vnímáme v poměru k jednotlivým štěpicím tématům spíše jako prostor, kde k tomuto štěpení dochází a kde se může ještě zvýrazňovat z důvodů, které jsme popsali v předešlé kapitole. V konkrétní podobě bylo silně polarizující téma politiky a politiků popsáno v předchozích kapitolách.

Rozdělení témat podle jejich potenciálu štěpit společnost

Štěpí silně

Štěpí málo

5.1 Vztahy ve společnosti

První skupina štěpících témat je spjatá se společenskými vztahy. Za téma, jež společnost v tomto směru nejvíce štěpí, považují lidé napříč názorovými skupinami **pomoc, kterou od státu dostávají různé skupiny obyvatel, a především to, nakolik je (ne)spravedlivá**. Tato diskuse úzce souvisí se vztahem k romské komunitě a/nebo ke skupině sociálně slabých, které jsou ve veřejné diskusi často označovány jako „nepřizpůsobiví“. Společnost štěpí, i když méně silně než předešlá kategorie, i **vztahy mezi muži a ženami a postoje k sexuálním menšinám**.

Mezi kriticky orientovanými převládá názor, že ve společnosti existují **lidé, o které se stát stará až příliš a kteří si takovou podporu nezaslouží**. Hlavním důvodem nespokojenosti kritické skupiny je přesvědčení, že tito lidé nechtějí pracovat, zneužívají systém a parazitují na společnosti. Tento názor často pramení z pocitu, že **oni sami to nemají jednoduché**. Nic nedostali zadarmo, musí se životem protloukat, a i když se snaží poctivě pracovat, často jim to nestačí k důstojnému živobytí. Tím více je pak popuzují ti, kteří v jejich očích sociální dávky zneužívají.

„Ten nastavený sociální systém těch dávek, to je špatný, protože nenutí lidi chodit do práce (...). Za nás platilo, kdo nepracuje, ať nejí (...), kdežto dneska dostanou sociální dávky. Já tomu říkám diskriminace bílých, protože proč já nemám nárok, aby mi stát platil elektriku, vodu, nájem a další? Proč je určitá skupina lidí, který nepracují a pracovat nebudou? Proč ty máš tyhle výhody a normální lidi tyhle výhody nemají?“ (KRITICHTÍ, MUŽ, 72 LET)

„Nebylo by špatné vrátit to, co jsme říkali: kdo nepracuje, ať nejí. Za mě, kdo nepracoval, šel do vězení. A zamyslet se nad tím, komu ty sociální dávky servírovat na zlatém podnose.“ (KRITICHTÍ, ŽENA, 56 LET)

Pozitivní i lidé v názorovém středu jsou v tomto ohledu smířlivější. S kritickými se ale shodnou na tom, že **podpora by měla být podmíněná**. Pomoc by podle jejich mínění měli dostat ti, kteří se aktivně snaží zlepšit svoji situaci (např. se účastní rekvalifikačních kurzů), pomáhají společnosti (např. veřejně prospěšnými pracemi) nebo jejichž schopnost pracovat je omezena (rodiče starající se o děti, staří a nemocní).

„Drtivá většina lidí si myslí, že by je [dávky] neměli pobírat lidé, kteří nepracují, parazitují atd. Pomoc by měla směřovat těm, kteří nepracují, ale nemůžou za to.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 70 LET)

„Podpora mladých rodin by měla být lepší. Mám v okolí rodiny, kdy oba chodí do práce a nic nedostávají. Je v tom nespravedlnost, pokud

chodí rodiče do práce, tak by na nějakou podporu od státu měli mít nárok.“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 52 LET)

„Myslím, že některým lidem vadí ty dávky a že to hodně rozděluje. Že se třeba nepomáhá rodinám s dětma, ale víc se pomáhá lidem, který nepracujou a který maj nadhodnocený nájmy a doplácí jim to stát.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 36 LET)

Téma (zneužívání) sociální pomoci je velmi silně spojeno s postojem k Romům. Zejména mezi kritickými jsou Romové vnímáni velmi negativně.

„Myslím, že většina Romů by radši shnila ve špíně někde v ghettu, než aby pracovali. Čest výjimkám, ale většina je taková.“ (KRITICHTÍ, MUŽ, 20 LET)

Rovněž v názorovém středu a mezi pozitivně smýšlejícími se vůči Romům vyskytly poměrně vyhrocené názory.

„Jestli někdo parazituje, tak jsou to cikáni, ne lidi z Afriky. Ne všichni, samozřejmě. Aspoň tak to já ve svém okolí vidím.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 70 LET)

„K menšinám bych se nerada vyjadřovala. Mám zkušenosti s romskými obyvateli. To nikdo nepochopí, kdo je nemá za sousedy. Všechny organizace, které se jich zastávají, je to jen póza, mají z toho zisk samy pro sebe.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 74 LET)

„K mé fabrice patřila ubytovna, kde teď bydlí nepřizpůsobiví. Můj kolega si stěžoval na hluk. Nikdo jim nic neřekne. Když jsme šli na oběd, tak oni vstávali.“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 52 LET)

Negativní obraz Romů jako těch, kteří sociální pomoc zneužívají, přizívá řada „příběhů“: o výši sociálních dávek, jež čerpají, případně o tom, jak agresivně se jich dožadují. **Příklady negativních zkušeností s Romy nejsou výjimkou ani mezi lidmi, kteří patří do skupiny pozitivních.** Často jde o zprostředkované historky, jež lidé někde zaslechli nebo jež jim vyprávěli známí.

„Mám zprávy, že Romové dostávají 39 000 (...). Vím to od kamarádky, co dělá na sociálce, že když přijdou Romové, všechno dostanou.“ (KRITICHTÍ, MUŽ, 45 LET)

„Když jsem šla kdysi na poštu po noční něco poslat, tam bylo dusno, černo, hádali se tam Romové. Šli si pro dávky.“ (KRITICHTÍ, ŽENA, 56 LET)

„Má zkušenost s Romy (...). Když se jim narodí první dítě, tak se o něho starají rodiče matky, o druhé se starají rodiče otce a až o třetí dítě se starají rodiče. Jsou pěstouni a dostávají 12 000 na dítě.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 74 LET)

Pozitivní častěji uznávají, že nejde o všechny Romy, případně že dávky zneužívají i členové majoritní společnosti. Proti argumentům kriticky smýšlejících se však příliš nevymezují a s výjimkou otevřeně rasistických názorů s nimi vesměs souhlasí.

Na druhé straně se reprezentanti názorového středu a pozitivně smýšlející shodnou s kriticky smýšlejícími v tom, že zneužívání dávek souvisí se špatně nastaveným systémem a kontrolou. Romové a další skupiny podle nich jen využívají toho, co se jim nabízí.

„Když někdo ten stát přečůrá, je to chyba toho, kdo to dopustí.“

(NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 50 LET)

„Sami [Romové] říkají, když nám dáváte takové možnosti, byli bychom blbí, kdybychom nevyužívali privilegia, která nám dáváte.“ **(POZITIVNÍ, ŽENA, 47 LET)**

S otázkou menšin souvisí i další dvě témata, jež nemají sílu štěpit celou společnost, ale v některých skupinách poměrně silně rezonují. Zároveň v jejich případě platí, že štěpení u nich tolik nesouvisí s názorovým rozdělením na ose kritičtí – pozitivní, ale je spíše genderového a generačního rázu.

Prvním z těchto témat je **postavení žen a mužů**, které rezonuje zejména mezi mladšími ženami. Ty vnímají, že existují obory, kde se ženy obtížně prosazují (např. výpočetní technologie). Nerovné postavení pocítují rovněž v rodině, kdy se očekává, že o domácnost se stará především žena, i když zároveň chodí do zaměstnání.

„Někteří známi to pocítují v rodinných vztazích, že se musí žena starat o domácnost.“ **(NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 24 LET)**

Související otázky sexuálního obtěžování a násilí na ženách, na které upozornilo zejména hnutí *Me too*, nebo platové rozdíly mezi muži a ženami nepovažuje česká společnost za příliš významné. Nutno podotknout, že se k nim v rámci výzkumu vyjadřovali především muži.

„Existují legrační názory jako Me too, rozumná polovina lidí si z toho dělá legraci. Nevidím to jako téma, které je třeba řešit.“ **(POZITIVNÍ, MUŽ, 70 LET)**

Druhým tématem s potenciálem štěpit jen určité skupiny v české populaci, popřípadě jen za určité situace, jsou **práva sexuálních menšin**. I když v diskusích převládá názor, že Češi a Češky jsou v tomto ohledu poměrně tolerantní, mladší generace byla o něco otevřenější. Naopak nesouhlas s rozšířením práv pro LGBT komunitu se častěji objevuje u nejstarší generace

napříč názorovými skupinami. Postoj k tomuto tématu rovněž poměrně silně utváří náboženská víra.

„Pokud tu jsou menšiny, které rozbíjejí tradiční rodinu, tak je třeba to řešit, a ne podporovat. Třeba homosexuálové, kteří chtějí vychovávat rodinu, to je, co narušuje běžný společenský vývoj.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 78 LET)

„Sňatky homosexuálů neuznávám. Proč by to byl sňatek? Sňatek je muž a žena. A potom mně vadí to jejich dávání na odiv toho svého zaměření, pochody v Praze a tak podobně. To si myslím, že přehánějí. Heterosexuálové taky nechodí do pochodů (...). Mně by třeba vadilo, kdyby moje děti patřily k homosexuálům.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 74 LET)

„Mám přátele mezi homosexuály, ale upřednostňuji postavení tradiční rodiny. Já bych tomu nedávala takovou volnost.“ (KRITICÍ, ŽENA, 77 LET)

„Nemám nic proti svazkům homosexuálních párů, souhlasím, že dítě se může dostat do péče těm, kteří dítě běžně mít nemůžou.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 39 LET)

5.2 Vztah ke světu

Názory na témata jako migrace, vztah k Evropské unii nebo zahraniční orientace země jsou poměrně úzce propojené, vzájemně na sebe navazují a doplňují se. Z uvedených má **nejsilnější potenciál štěpit společnost téma migrace**, a to už jen tím, za jak důležité jej jednotlivé názorové skupiny považují. V názorovém středu a mezi pozitivními migraci vnímají jako méně aktuální, spíše populistické téma, které má ve společnosti vyvolat strach.

„Migrace je čistý populismus. Nepovažuji to za tak důležité téma.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 51 LET)

„Objevují se názory, že to není tak velký problém, někdo říká, že tu není tak velká migrace, pracuje se jen se strachem.“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 52 LET)

„Migrace je vděčné téma pro ty, kteří nemají nic jiného špatného na EU.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 39 LET)

Naopak pro kriticky smýšlející je migrace stále velmi živý problém. Tito lidé ji vnímají jako hrozbu ve všech směrech: pro českou kulturu, identitu i pracovní trh a sociální systém. Zásadně přitom odmítají migranty z muslimských zemí. Neobměkčí je ani humanitární argument, že by bylo dobré přijímat alespoň uprchlíky z míst válečných konfliktů.

„Proč migranti z muslimských [zemí] nemigrují do muslimských zemí? Proč se cpou do křesťanského světa a nechťejí přijímat jeho hodnoty?“ (KRITICHTÍ, MUŽ, 20 LET)

„Nepouštět sem žádnou Afriku a Blízkou východ. Ať zůstanou doma, dokud se nezcivilizují.“ (KRITICHTÍ, ŽENA, 65 LET)

„Pokud nebudou stanoveny pravidla pro uprchlíky, nikdo neví, co bude za měsíc. Ani nevíte, kde jsou všude schovaní a nikdo o nich neví. Pak si pozvou rodiny a porostou jak houby po dešti.“ (KRITICHTÍ, MUŽ, 45 LET)

Jedinou přijatelnou variantou, jak migrantům či uprchlíkům pomáhat, která se v diskusi s kriticky smýšlejícími objevila, je pomoc v zemích, odkud přicházejí.

„Pomoc má být u nich. Oni tady dělat nebudou. Akorát budou chtít sociální dávky. Potřebujou pomoci hlavně tam, odkud přicházejí. Jsem proti migraci.“ (KRITICHTÍ, MUŽ, 45 LET)

Kriticky smýšlející častěji odmítají i migranty ze zemí, které jsou Čechům geograficky a kulturně méně vzdálené, například z Ukrajiny, Polska a dokonce ze Slovenska. Spatřují v nich zejména konkurenty na pracovním trhu. Obávají se také toho, že budou zneužívat český sociální systém.

„Ty menšiny, co tu jsou, Poláci, Slováci, co dojíždějí za prací. Nejdříve bych dal práci všem našim, pak bych ji dal lidem za zahraničí.“ (KRITICHTÍ, MUŽ, 49 LET)

„Jsem proti Ukrajincům, Slovákům, který nám berou práci. A v tomhle se nemůžu shodnout s ostatními, který říkají, že jsou to jiný národy, který nám berou práci. Tyhle národy nám berou možnost být na tom jako ve Finsku, Švédsku.“ (KRITICHTÍ, MUŽ, 61 LET)

Lidé z názorového středu a pozitivně orientovaní jsou v otázce migrace méně vyhranění. Nepovažují toto téma za momentálně důležité a mezi migranty více rozlišují. Například vůči lidem z Ukrajiny, Slovenska či Vietnamu jsou poměrně vstřícní. Oceňují, že v České republice pracují a vykonávají profese, které Češi často dělat nechťejí. Na druhé straně i mezi nimi rezonuje příběh o tom, jak řada západních zemí – uvádějí zejména Německo, Francii a skandinávské státy – imigraci nezvládla.

„Podle mě je to dost o lidech. U nás bydlí Vietnamci, vůbec o nich neví. Moje sestřenice je zasnoubená s Ukrajincem, který se tady snaží něco dokázat. Moje rodiče zaměstnávají Ukrajinky, až na jednu nebyl problém.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 22 LET)

„Pokud sem přijedou za prací a budou respektovat naši kulturu, tak to vítám. Ale pokud je bude jen stát podporovat, tak ta migrace je zbytečná.“

(NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 24 LET)

„Jak se ukazuje ve státech třeba ve Skandinávii, soužití je velice těžké. Nesou si s sebou zvyky, které jsou neslučitelné s těmi našimi.“

(NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 51 LET)

„Nevím, jestli se tomu dalo zabránit. Chápu, že lidi jdou za lepším. Ale to nejsou vždy jediné důvody. Evropa se nemůže o všechny postarat. Ve Francii se o ně špatně starali. Nezačlenili je a z toho bují radikalismus.“

(POZITIVNÍ, ŽENA, 58 LET)

Pragmatický přístup vede zejména **mezi lidmi z názorového středu k poměrně silnému názoru, že by migrace měla být kontrolovaná** a do Česka by měli být vpouštěni pouze lidé, kteří budou pro naši společnost přínosem a snadno se integrují. Avšak i mezi pozitivními se relativně často vyskytuje názor, že je třeba migranty rozlišovat a běžné je rovněž **odmítání migrantů z muslimských či afrických zemí**. Důvodem je především obava z toho, že se nedokážou integrovat do české společnosti a mohli by být bezpečnostním rizikem.

„Měli bychom prověřovat ty, co bychom si sem chtěli vzít.“

(NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 22 LET)

„Křesťanská pomoc je důležitá, ale důležitá je otázka kvality migrantů. Migrace ano, ale taková, která nám pomáhá, prospívá. Lidé, kteří nám to vrátí, splynou s naší společností (...). Muslimská víra je kulturou nepřizpůsobivosti, takovou migraci nechci ani já.“ **(NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 78 LET)**

„Já jsem stála za křesťanama, muslimy ne. Víme, co se děje v Německu. Bratr, který tam studoval, nám to vyprávěl. Musíme lidem pomáhat, ale křesťané by nám neublížili.“ **(POZITIVNÍ, ŽENA, 47 LET)**

V souvislosti s otázkou, které migranty v České republice přijmout či nepřijmout, se často objevuje narážka na křesťanské kořeny české společnosti. Zatímco skupina pozitivních a názorového středu považuje křesťanství za „podmínku“, jež v jistém smyslu garantuje, že s migranty nebudou potíže, snadněji se integrují a přijmou naše zvyky a pravidla, v případě kritických je křesťanství důvod, proč nepřijímat migranty z muslimských zemí.

„Názory byly takové, že žádné utečence, anebo chceme tu křesťanské utečence, a pak jsou lidé, kteří říkají: bereme všechny. Já jsem stála za křesťanama, muslimy ne.“ **(POZITIVNÍ, ŽENA, 47 LET)**

„Proč migranti z muslimských [zemí] nemigrují do muslimských zemí? Proč se cpou do křesťanského světa a nechtějí přijímat jeho hodnoty.“

(KRITICKÝ, MUŽ, 20 LET)

Další shoda s kritickými se týká integrace lidí, kteří přicházejí do České republiky. **Lidé z názorového středu i pozitivní kladou velký důraz na to, aby se migranti z jiných zemí přizpůsobili českým normám.** Případy, kdy se příslušníci menšin snaží zachovat své původní zvyky a tradice i po příchodu do Česka, vnímají tyto skupiny negativně.

„Nemám nic proti tomu, když sem přijedou cizinci pracovat, dostanou nějakou pomoc, ale pak to vrátí. Ale musí dodržovat zákony.“

(NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 52 LET)

„Mě napadá situace, kdy studentka muslimka vyžadovala, aby mohla studovat v sálku (...). Člověk, který sem přijde, si nemůže přivlastňovat privilegia, která nejsou v naší společnosti běžná.“ **(POZITIVNÍ, ŽENA, 74 LET)**

Vztah k okolnímu světu ovlivňuje rovněž názor skupin na to, **kam má Česká republika směřovat, zda na Západ, nebo na Východ.** Ukazuje se, že v pravém slova smyslu, tedy ve smyslu zahraničněpolitického směřování země, to lidé z žádné ze skupin nepovažují z hlediska vlastního života za důležité. Zdá se ale, že to pro ně představuje určitý kód, za kterým se v každé z nich skrývá specifický balíček postojů k EU a ke světu obecně (například v hodnocení globalizace, migrace apod.).

Kriticky smýšlející cítí otázku „na Západ, nebo na Východ“ jako více štěpící. Zástupci této skupiny se domnívají, že většina společnosti chce směřovat na Západ, s čímž oni sami nesouhlasí. Neznamená to nezbytně, že prosazují východní orientaci. Spíše to souvisí s tím, že Západu nedůvěřují. Mají častěji dojem, že Západ Českou republiku využívá a dostatečně ji neuznává (což se promítá i do vnímání EU jako „diktátu z Bruselu“, který je vlastně diktátem Západu). Orientaci na Západ rovněž vnímají jako zapojení České republiky do soupeření velmocí. **Nejraději by byli, kdyby Česko bylo někde „uprostřed“.** Pokud by si měli vybrat, spíše menšina z nich by zvolila směřování na Východ.

[Kam by měla naše země směřovat? Na Západ, nebo na Východ?] „Ne, měla by zůstat ve střední Evropě. Měli bychom udělat pořádnou silnou V4, které by se všichni báli aspoň tolik jako západní Evropy (...). My máme na to, abysme byli svěbytný (...).“ **(KRITICHTÍ, ŽENA, 65 LET)**

„Měli bychom především zastávat takové postoje, které by hájily naše zájmy. Ale pocitově, momentálně to taky vidím, že bychom se spíš měli orientovat na ten Východ.“ **(KRITICHTÍ, MUŽ, 61 LET)**

„V politice se řeší Západ, Východ, a to je špatně. Mělo by se řešit Česko.“
(KRITIČTÍ, MUŽ, 20 LET)

„Naše země by měla být naše. Na Východě ani na Západě není všechno špatně. Dobří politici by si vzali dobré z obou.“ (KRITIČTÍ, MUŽ, 72 LET)

Negativnější vztah k Západu je u kritických propojen s **kritikou globalizace a západních firem**. Globalizaci spojují s kladným vztahem k migrantům a menšinám obecně i s rozšiřováním myšlenek, které považují za nebezpečné pro českou identitu (např. inkluze). Kritika globalizace a pociťované ztráty kontroly v jejím důsledku může nabývat podoby spikleneckých teorií.

„Neměly by se dohromady míchat hrušky s jabkama. Identita zemí by se neměla násilím míchat (...), pokud ty země o to nestojí, tak násilím to nemíchat (...), [globalizace] šíří i to, o co obyčejní lidé nestojí.“ (KRITIČTÍ, ŽENA, 56 LET)

„Cizí společnosti si tady koupí půdu, která už není zemědělská, budou na ní pracovat převážně cizinci. Takže vlastně naše území už není naše území. Naše obyvatelstvo tam nemá zas tolik moc práce (...). Bude tady několik milionů cizích pracovníků a Češi budou utlačováni ve svém státě, zisky půjdou pryč. Už to nebude ta Česká republika, jak ji známe.“ (KRITIČTÍ, MUŽ, 61 LET)

„Nelíbí se mi globalisti, kteří chtějí ovládnout svět, z nás chtějí udělat otroky.“
(KRITIČTÍ, ŽENA, 65 LET)

Pozitivně smýšlející jednoznačně **preferují západní orientaci**. Lidé v názorovém středu se rovněž přiklánějí k Západu, ale s většími výhradami. Podle nich **není na Západě všechno tak bezproblémové**, jak se o tom mluví nebo píše.

[Kam by měla naše země směřovat?] *„Na Západ. Jsou to pro mě svoboda, možnosti.“* (POZITIVNÍ, ŽENA, 74 LET)

„Taký na Západ. Nemusíme všechno přebírat, měli bychom se poučit z chyb ostatních.“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 52 LET)

„Lidé u nás mají pocit, že se lidé na Západě mají lépe. Já si to nemyslím. Já v Americe byla a nemají se tam lépe. Nešla bych tímto směrem. Měli bychom si vážit toho, co máme.“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 24 LET)

Lidem z těchto názorových skupin nicméně **není zcela cizí ani představa, že by Česká republika byla zemí „mezi“**, která by si brala „to dobré z obojího“, přitom se soustředila na sebe a nenechala se vtáhnout do „souboje velmocí“.

„My jsme krásný stát, proč se dívat napravo, nalevo, když tu máme Českou republiku. Měli bychom si ji dělat pro sebe. Říďme se sami sebou.“

(POZITIVNÍ, ŽENA, 47 LET)

Téma Evropské unie má rovněž velmi silný potenciál společnost štěpit. V posledních letech postoj k EU nejvíce ovlivnila právě migrační krize a návrhy západoevropských zemí, jak ji řešit. Tyto události posílily anti-patie zejména kritického tábora. Zesely však nedůvěru i mezi lidmi, kteří patří do názorového středu.

„Tlak z Evropské unie asi neustojíme (...), migranti sem asi začnou proudit trochu více než teď. Bojím se, aby se to nepřibližovalo tomu Německu, Švédsku nebo Francii nebo dnes už i Anglii (...).“ **(KRITICHTÍ, MUŽ, 61 LET)**

S tím je spojen názor, který je ve skupině kritických poměrně rozšířený, že **EU potlačuje tradiční kulturní rozmanitost** evropských národů.

„Cítím se v Evropě doma, ale strašně bych chtěla, aby si každý národ v Evropě uchoval svoji identitu, zvyky, folklór, a tím pádem se mi nelíbí třeba zákony a příkazy, které vydává Evropská unie. Z toho pramení malinko negativní vztah k Evropské unii jako takové. Samozřejmě k migraci, to ani nebudu komentovat.“ **(KRITICHTÍ, ŽENA, 77 LET)**

„Souhlasím s tím, že Evropská unie devastuje tradice a zvyky jednotlivých evropských národů.“ **(KRITICHTÍ, MUŽ, 20 LET)**

Podle mínění lidí v této skupině členství v **Evropské unii nesnižuje jen samostatnost České republiky, ale i její soběstačnost**, zejména v oblasti zemědělství a potravinářství.

„Evropská unie (...) sráží suverenitu států na kolena, obzvlášť těch chudších, jako jsme my.“ **(KRITICHTÍ, ŽENA, 56 LET)**

„To je samý nařizování, příkazování, už jsem z toho otrávenej. Jsme stejný lidi jako voni, tak si s tím dokážeme poradit.“ **(KRITICHTÍ, MUŽ, 47 LET)**

„Jsou lidi, kteří jsou proti tomu, aby nám Evropská unie nařizovala a diktovala nějaký kvóty, že tady smíme chovat tolik nebo pěstovat takový potraviny. My jsme byli soběstačný stát, ale kvůli Evropské unii soběstační nejsme.“ **(KRITICHTÍ, MUŽ, 72 LET)**

„Neříkám, že na tom [na členství v Evropské unii] není nic dobrého, ale (...) Evropská unie má spoustu nevýhod, jako třeba potlačování schopnosti státu

postarat se sám o sebe a té suverenity (...). Rozhodně Evropská unie destruuje české zemědělství.“ (KRITIČTÍ, MUŽ, 20 LET)

Pokud jde o dotace či finance z EU obecně, kriticky smýšlející mají dojem, že se **málo mluví o tom, kolik do společného unijního rozpočtu přispívají Češi**. Jsou poměrně silně přesvědčení o tom, že evropské peníze nevyváží ztrátu soběstačnosti a suverenity.

„Bohužel je velice málo informací o tom, kolik my do Evropské unie financí nappeme. Pořád se tady prohlašuje: tolik dostáváme od Evropské unie, ale kolik se tam nandá z našeho, to se opravdu velice málo prezentuje.“ (KRITIČTÍ, MUŽ, 72 LET)

Silná kritika a nedůvěra vůči EU u skupiny **kriticky smýšlejících místy vede až k podpoře snah o vystoupení České republiky z ní**, a to i za cenu ekonomických škod.

„Spíš bych si přál, aby se našla síla, abysme se oprostili od Evropský unie. Víím, že by to bylo hodně těžký. I za cenu toho, že bysme se museli na nějakou dobu uskomnit, že by na nás určitě Evropská unie tlačila hospodářsky, tak i za tu cenu bych si přál, abychom vystoupili.“ (KRITIČTÍ, MUŽ, 61 LET)

Zástupci názorového středu a pozitivní se ve svých náhledech na Evropskou unii poměrně shodují. **Od kriticky smýšlejících se liší především v celkovém hodnocení členství v EU, které považují za prospěšné**. I oni však mají vůči ní výhrady, jež jsou podobné jako u kriticky smýšlejících. Kritiku však v některých případech pokládají za přemrštěnou a jsou toho názoru, že se na EU často svádějí i domácí problémy.

„Za tu dobu, co jsme v Evropské unii, vííme, že ne všechny kvóty jsou pro nás ty správné, že se musíme přizpůsobovat věcem, které bychom chtěli jinak udělat. To se týká třeba českých potravin (...). Když to dáme na váhy, tak máme pozitiva a negativa, ale věřím, že to je vyrovnané.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 47 LET)

„Když si vezmete pro a proti, jsou tady nějaké regulace, Evropská unie se někdy chová, jako by to nebyla unie, ale jeden stát, jsou prostě kvóty. Ale v globálu je to velmi dobré.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 39 LET)

„Hodně se v České republice používá to, že když máme nějaký průšvih, tak se to snažíme maskovat tím, že to já ne, to Evropská unie.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 51 LET)

Zejména lidé v názorovém středu si stěžují, že **nemají dostatek informací o různých nařízeních**, o tom, co a proč EU dělá. To je z jejich pohledu rovněž jeden z důvodů, proč se v otázce členství v EU nedokážou Češi shodnout.

„Mohlo by teoreticky pomoci, líp ta nařízení interpretovat, vysvětlit proč, co je ten důvod. Já taky občas nechápu ta nařízení. Když budeme mít kompletní informace, tak se můžeme rozhodnout.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 22 LET)

„Celkové přístup je málo průhlednej. Českéj člověk nechce sedět přivázaněj u internetu a sledovat ve volným čase nějaký tabulky. Lidi neví, co se děje, neděje.“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 52 LET)

Poměrně často lidé z názorového středu a pozitivně smýšlející zmiňují, že **nemáme jinou alternativu**. Česká republika je malá země a Evropská unie ji chrání před vlivem velmocí (zejména těch z Východu).

„Já jsem pro setrvání v EU. Bez dotací bychom to asi nezvládli ekonomicky, ani vojensky, kdyby se něco stalo.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 22 LET)

„Z hlediska ekonomického, kdybychom byli mimo struktury Evropský unie, tak bychom dopadli ještě mnohem hůř než Velká Británie, která od letošního roku pocítila, co to znamená být mimo Evropskou unii.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 51 LET)

„Evropská unie zaštiťuje náš stát i bezpečnostně. Protože taková malá země, jako jsme my, by se těžko bránila útoku z Východu, třeba z Číny nebo Ruska. V tomhleto je Evropská unie jedinečná.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 74 LET)

5.3 Vztah k minulosti

Více než třicet let po sametové revoluci velkou část české společnosti stále poměrně silně štěpí **pohled na dobu před rokem 1989 a na transformaci v devadesátých letech**. Pouze nejmladší generace dnešních dvacátníků na toto téma hledí spíše **jako na historii**. Vnímají odlišné pohledy na tuto dobu, souhlasí s tím, že společnost mohou štěpit, ale vlastní názor na komunistický režim ani na transformační devadesátá léta nemají.

„Jsou tady lidé, kteří ten minulý režim neustále opěvují. Vidí ho jako něco důležitého, jako něco, co je drželo při životě. A pak tady jsou anti-komunisti, lidi, kteří celou levici hází na komunismus, protože to zažili.“
(POZITIVNÍ, ŽENA, 23 LET)

Úsudek o době před rokem 1989 si mladí lidé tvoří primárně na základě zkušeností rodičů, případně vycházejí z toho, co se učili ve škole.

„Jelikož jsem se narodil po roce 2000, tak to nedokážu porovnat nebo říct svůj názor. Asi to mám, co nás učili ve škole, že jsou svobodné volby. Nedokážu k tomu něco víc říct.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 18 LET)

„Mohu sdílet jen to, co mi řekli rodiče a babička s dědou. Taký vím, že se nemohlo cestovat. Můj otec říkal, že byl veliký problém se studiem, že kdyby mohl, tak by studoval.“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 24 LET)

„Pro mě to je těžko srovnatelná situace tím, že jsem to nezažil. Ale obecně, co jsem o tom četl, viděl, tak vnímám určitě, že jsme na to líp. Z různých důvodů. Můžeme cestovat, můžeme vyslovit svůj názor.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 22 LET)

Kriticky naladění mladí lidé mají ale silnější tendenci souhlasit s tím, že v minulém režimu nebylo vše špatné.

„Z osobní zkušenosti sice ne, ale zase se mi líbila ta práce. Když člověk opravdu mohl studovat, ale když už nechtěl studovat, tak prostě musel jít pracovat. Prostě něco jít dělat. Neexistovalo to, že by si člověk doma lehnul a nechal se od ostatních živit. A taky větší pocit bezpečí, to se mi před rokem 1989 líbí.“
(KRITICHTÍ, ŽENA, 21 LET)

„Tak ta přechází doba určitě nemusela být tak špatná, jako se prezentuje ve školách. To je to stejné (...), nejsem fašista, ale i ten fašismus měl věci, které nebyly úplně k zahazení. Tak stejně tak i ten komunismus nebyl tak úplně špatný, jak nás ho učí ve školách. Dědu nepustili cestovat do Evropy, protože nepodepsal, že souhlasí se stranou. Byl tam nucený souhlas s politickými názory ke kariéernímu růstu, což se mi nelíbí.“ (KRITICHTÍ, MUŽ, 20 LET)

Pozitivně orientovaní mladí lidé režim před rokem 1989 hodnotí spíše negativně. Spojují si jej především s nesvobodou, politickými procesy, omezením podnikání a nižší ekonomickou úrovní a rovněž s nižší odpovědností za vlastní život.

„Asi bych v ní žít nechtěl, protože bych chtěl podnikat a jsem zastáncem názoru, že když něco chci, tak pro to musím něco udělat.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 18 LET)

„Prostě si nedovedu představit, že bych v té době žila. Hlavně bych v ní nechtěla žít.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 23 LET)

Pokud se zaměříme na ty, kteří komunismus zažili, tak kriticky smýšlející hodnotí předlistopadový režim poměrně pozitivně. Vyzdvihují zejména jistotu bydlení, práce, služeb (například školky pro děti), větší bezpečnost nebo menší sociální rozdíly. Oceňují rovněž lepší kvalitu služeb, větší dodržování pravidel, což spojují zejména s povinností pracovat. Chválí i větší slušnost a soudržnost mezi lidmi.

„Rodiče měli nárok na byt, a to se v dnešní době nestane. Stát se dřív o tu rodinu nějak postaral. Dřív se přispívalo na sunary a děti se měly dobře, protože stát všechno hradil. To se vůbec nedá s dnešní dobou srovnat. I když necestovali, tak si myslím, že moji rodiče se měli líp, než se mám dneska já.“ (KRITICTÍ, MUŽ, 45 LET)

„Tehdy jsme byli ve školství i zdravotnictví na špičce. Celej svět nám to záviděl.“ (KRITICTÍ, ŽENA, 65 LET)

„Dřívější doba byla trošku jiná. Je pravda, že jsme neměli ty vymoženosti, který existují dneska, ale lidi k sobě tak nějak měli blíž.“ (KRITICTÍ, MUŽ, 72 LET)

O represivních praktikách minulého režimu zástupci názorově kritické skupiny vědí a nesouhlasí s nimi. Na druhé straně je vnímají jako vzdálené příběhy a mají tendenci jim tolik nevěřit. **V jejich vzpomínkách politiku „doma“ neřešili, šla „mimo ně“.** Ani na ostatní problémy související třeba s nedostatkem zboží v obchodech si příliš nevzpomínají nebo je nepovažují za tak závažné.

„U nás se nenadávalo, nechválilo, já ani nevím, čemu bych mohla nadávat. Bez problémů jsem vystudovala, měla jsem krásnou práci, byla jistota pro obyčejné lidi – bydlení, práce (...). Politika šla mimo nás. Když jsem si četla učebnice dějepisu, tak jsem jim říkala, tak to ale vůbec nebylo, to je lež.“ (KRITICTÍ, ŽENA, 56 LET)

V hodnocení devadesátých let jsou zástupci kritického tábora velmi negativní. Často zdůrazňují, že „se stát rozkradl“. Jedni podle jejich mínění zbohatli a druzí zůstali chudí. Obzvláště těžce nesou skutečnost, že za případy podezřelé privatizace nebyl nikdo potrestán. Podle nich si viníci vzájemně kryli záda.

„Mezi roky 89 a 93 se tenhle stát rozkladal ve velkém, takže tu společnost to musí rozdělovat. Protože polovina lidí kradla a polovina je chudejch (...). To byly tisíce a tisíce lidí, který si braly miliony. Takže stát přišel o miliardy, který nikdo nikdy neuvidí. Takže v tom taková ta zlost ve mně zůstala. Hodně lidí si napůjčovalo a nevrátilo, a proto nejsme tam, kde bychom mohli být jako republika.“ (KRITICÍ, MUŽ, 45 LET)

„Největším zklamáním pro mě byla amnestie bývalého prezidenta Klause. Nejenom on sám si našetřil, ale ještě pomohl těm svejm kumpánům, který pomohl jemu k tomu rozkrádání republiky a rozprodávání.“ (KRITICÍ, MUŽ, 72 LET)

V dnešní době **kritičtí postrádají především (sociální) jistoty.** Mají dojem, že se o ně nikdo nepostará. Negativně prožívají zejména to, že se jim hůře shání práce. Nesouvisí to vždy s tím, že není, ale že ji musí hledat, protože se zavřely podniky, nemocnice apod., kde dříve pracovali. A i když práci mají, příjmy jim nestačí k slušnému a důstojnému životu. Těžko snášejí, když vidí, že někdo nepracuje a má se lépe než oni. Vnímají to jako nespravedlnost a porušení pravidel slušné společnosti.

„Dodneška cítím ten veliký rozdíl, jak jsem vnímala jistotu práce. Ten, kdo nezažil, že práce a bydlení je jistota, tak to těžko pochopí. To je naše součást, my jsme tak vyrostli (...). Je pravda, že práce je dostatek, ale že není povinnost pracovat, to nechápu.“ (KRITICÍ, ŽENA, 56 LET)

„Dneska se o vás nikdo nepostará. Dřív byla práce, dneska nikdo pracovat nemusí. Kriminál mu nehrozí. Myslím, že lidi ztratili strach. Kdyby se některý věci vrátili, tak ten stát funguje úplně jinak.“ (KRITICÍ, MUŽ, 47 LET)

„Já si na tu dobu, co bylo před 89., nemůžu stěžovat. Neříkám, že se teď nemám dobře. Teď si člověk může zarobit, kolik chce. Tehdy jsme měli platy určené tabulkami nebo tím, kolik mu dovolili. Ale zase kdysi se dalo našetřit peněz docela dost. Dneska, když má člověk klasické zaměstnání, tak z toho neušetří nic. Děláme půl roku na daně na ty, který nepracujou, a s těma se nedělá vůbec nic. A kdysi každý tu práci měl. Jak to, že kdysi, když nepracoval, tak ho zavřeli za příživu? A to platilo pro všechny. Černý, bílý, barevný, prostě práce byla.“ (KRITICÍ, MUŽ, 49 LET)

Lidé ve skupině pozitivních na době před rokem 1989 nacházejí pozitiva jen velmi obtížně. Někteří si sice vzpomenou na jednotlivé věci z minulé doby, které by bylo možné považovat za výhody. Tyto okolnosti ale z jejich pohledu nedokážou vyvážit celková negativa komunistického režimu, za něž považují zejména zákaz cestování, studia nebo politické pronásledování.

„To byly sankce, třídní rozdíly, zákaz cestování, zákaz studia, nemusím o tom ani mluvit. Kdo to zažil, tak mě rozumí. Žádná pozitiva nevidím.“
(POZITIVNÍ, ŽENA, 58 LET)

„Nevzpomínám si na žádné pozitivum. Možná to, že byly školky zadarmo. Ale zase byly nízké platy. Pozitivum nevidím vůbec žádné.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 47 LET)

„Nikdy mě nenapadlo, že bych to chtěl vrátit. Myslím si, že normálního rozumného člověka to nemůže nikdy napadnout.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 72 LET)

„Já jsem v komunismu 19 let žil. Nevzpomínám si na nic pozitivního, co bych chtěl vrátit.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 50 LET)

Lidé, kteří patří do názorového středu, hodnotí dobu před rokem 1989 spíše negativně, ale jsou méně vyhranění. Oproti pozitivním více oceňují některé benefity spjaté s minulým režimem, zejména snadnou dostupnost práce. Rovněž mají pocit, že se dříve více dodržovala některá pravidla, která měla pozitivní přínos pro celou společnost. V tomto ohledu se blíží skupině kritických.

„Tenkrát měl každé práci. To fungovalo výborně. Nebyli takoví ti sociální paraziti, jako jsou teď. A teď je to obráceně. Teď je takovejch dávek pro ty lidi, který dělat nechťej. To mě vždycky dokáže rozčílit.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 36 LET)

„Co se týká zdravotnictví, řekla bych, že tehdy bylo něco striktně nařízeno, že nikdo nediskutoval, jestli se nechá nebo nenechá naočkovat. Teďka ta benevolentnost v tom neočkování není dobře.“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 52 LET)

Pozitivně smýšlející a lidé v názorovém středu se shodnou na celkově pozitivním hodnocení vývoje po listopadu 1989. **Pozitivní oceňují především svobodu a vyšší životní úroveň.**

„Teď je to lepší. Všechno je lepší. Cestování, dá se dobře nakoupit, je tady všeho dost. To dříve nebylo.“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 44 LET)

„Není to otázka jen o životní úrovni. Před rokem 1989 bychom vůbec nemohli vést debatu, kterou tady vedem. To je vývoj, to je pokrok.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 72 LET)

Při hodnocení transformačního období uznávají, že se staly mnohé chyby, které rozvoj české společnosti zbrzdily. Tyto chyby však lidé z názorového středu a pozitivně smýšlející připisují především působení bývalých komunistů na porevoluční dění. **Jejich zklamání pramení z toho, že tyto lidé využili situace, získali majetek a i v nové době si uchovali moc a velký vliv na politický vývoj země.** V tom se shodnou s některými ze skupiny kriticky smýšlejících.

„Když byl prezident Havel, tak v té době to bylo v pořádku. V době od Klause až po Zemana to stagnuje. Ekonomicky to jde, ale ten pokrok v lidech se zastavil. Zodpovědnost se spíš ztrácí (...). Jsou to pořád soudruzi, to byla parta, která si to pořád drží. Ty to vedou, ty nás brzdí.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 60 LET)

„Po roce 1989 největší podnikatelé byli komunisti. Ti, co měli peníze za komunismu, tak z nich byli největší podnikatelé a jeli vesele dál. Zúročili to, co si nakradli za toho komunismu. Jako by tu moc předali, ale měli obrovské vliv na další vývoj státu. Jenom převlíkli plášť a jeli dál. A to si myslím, je největší problém dodneška.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 50 LET)

I přesto zástupci **názorového středu a pozitivně smýšlející považují současný vývoj za celkově pozitivní a listopad 1989 za přelom, který otevřel řadu možností.** Uvědomují si, že svoboda s sebou přinesla i riziko neúspěchu. Případná společenská a osobní selhání proto spojují spíše s jednotlivci nežli obecně s novou dobou.

„Možnost měl každé. Ale ne každé věděl, jak ji chytnout, a z toho pak byli lidi tak zklamaný.“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 52 LET)

„Lidi maj teď ve spoustě věcech volnější ruku.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 44 LET)

„V dnešní době, když je člověk talentovanej a má ten chtíč a chce, tak může dosáhnout velké věci. Dnešní doba už tu možnost dává. Teď záleží, jestli se jí lidi chytanou.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 22 LET)

Tím se skupiny názorového středu a pozitivních liší zejména od starších lidí v kritické skupině. Ti pro sebe v nových poměrech vidí řadu bariér, zejména majetkových, jež jim brání v tom, aby uspěli. Vinu za nenaplněná očekávání dávají spíše systému nežli sobě.

„Lidi, co se naroděj do bohatý rodiny, to maj o hodně jednodušší. Znam to z vlastní zkušenosti. Kdo měl postavení, měl všechno a talent nestačil. Já byl obrovské [sportovní] talent. Díky tomu, že moji rodiče neměli peníze, tak jsem nemohl přestoupit. To bude i dneska, kdo má peníze, má obrovské vliv.“ (KRITICÍ, MUŽ, 45 LET)

„Česká společnost soudržná momentem. Němci soudržní jsou lídra, kterém Respektují pravidla a dr sobě. Není tu v hodnotách

Kapitola 6

Umíme držet
pohromadě?
Jen v krizích
a na chvíli

V české společnosti hodně chybí pocit sounáležitosti a do budoucna převažuje skepse o tom, že by se mohlo podařit soudržnost posílit.

S charakteristikou, že je česká společnost rozdělená, na které se vcelku shodují různé názorové skupiny, velmi úzce souvisí pocit, že naše společnost není soudržná. **Chybí vědomí sounáležitosti**, pocit, že usilujeme o společné cíle, „držíme pohromadě“ a že máme „věci“ (témata, cíle, hodnoty, autority), jež sdílíme. Přitom právě soudržnost a sounáležitost jsou zásadní hodnoty pro dobré fungování společnosti.

„Česká společnost soudržná moc není. Němci třeba soudržní jsou. Mají lídra, kterému věří. Respektují víc pravidla a drží víc při sobě. Není tu soulad v hodnotách.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 50 LET)

Existují pouze dvě úzce profilované roviny, na kterých se o pocitu sounáležitosti u nás dá mluvit, ale jejich kvalita je velmi odlišná: jednak **vyhrocená období krizí** a jednak **sportovní úspěchy**. Ovšem shoda mezi lidmi při oslavách úspěchů českých sportovců spíše dokresluje setrvalý pocit, že „jinak netáhneme za jeden provaz“.

„Momentálně není nic speciálního, co nás drží pohromadě. Dochází k tomu jen v době krizí. Když o něco jde, tak jsme soudržní. Sportovní úspěchy ano, ale je to okrajová věc. Pro společnost to takový význam nemá.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 70 LET)

Mezi pozitivně orientovanými se ještě díky jejich postojovému a hodnotovému zakotvení objevuje názor, že nás pojí kulturní zázemí včetně mateřského jazyka. Z pohledu kritických je to zase akcent na národ a vlastenectví, zasazený do kontextu obrany naší identity před vnějším ohrožením a cizími vlivy.

„Naši společnost spojujou utečenecké kvóty EU, nenechat si naši kulturu zničit. Naše společnost se začíná dívat na ty příživníky, kteří nepracují, lidi to už začínají chápat. Proti migraci nic nemám. Ale jako ČR máme naše zákony, musíš dodržovat naše zákony. Nebudeme stavět mešity. Ať jdou tam, kde je mají. Neustupovat jim.“ (KRITICÍ, MUŽ, 72 LET)

„Jestliže máme být jako národ úspěšní, musíme se sjednotit. Ale co člověk, to jiný názor, mám z toho smutný pocit. Každý chce prosazovat jen své. Nevidím, co by nás stmelovalo (...). Měli bychom vychovávat děti víc k vlastenectví,

to by možná společnost sjednotilo. Ale inkluze, snižování úrovně na úroveň nejslabších, tak ani tam nevidím naději.“ (KRITICÍ, ŽENA, 65 LET)

Důležité je sdílené přesvědčení, že se náš národ dokáže semknout **v krizových obdobích**, ať již krizí míníme vnější bezpečnostní ohrožení nebo reakci na společného vnitřního nepřítele (sametová revoluce) nebo živelní pohromy (povodně). Češi a Češky umí být solidární a zapojit se do humanitární pomoci, do dobročinných sbírek. V „běžném“ životě ale solidarita a soudržnost nejsou v naší společnosti moc časté.

„Naposledy jsme byli soudržní v roce 89. Potom už jsme čím dál tím méně soudržní.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 50 LET)

„Je to člověk od člověka. Každý má jinou povahu. Když je situace někdy vyhrocená, tak lidi dokážou při sobě držet a dokážou si pomoci. Ale někteří jsou schopni do vás kopnout, když ležíte na ulici. Pomůžou spíš s humanitárníma věcmi – když byly Troubky, dokážou pomoci nějakou sbírkou. Teď jsou spíš lidi pro sebe, co vidím kolem mě.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 44 LET)

„Moc mě nenapadá, co nás spojuje. Čechy vždycky spojil velký průšvih. Když bylo nejhůř, dali se dohromady. Asi teď ještě není tak špatně. Mentalita národa je taková, že když je zle, dokáže zabrat.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 50 LET)

Podobně jako v jiných krizích pozorujeme vlnu sounáležitosti mezi lidmi také nyní v současné **koronavirové epidemii**. Zároveň se však i při této příležitosti projevují rysy soudržnosti české společnosti, které jsou pro ni z pohledu reprezentantů různých názorových skupin typické: vzestup vyvolaný akutní krizí, krátkodobost, zacílení na drobnosti.

„Soudržnost se projevila u první vlny covidu. Vznikaly iniciativy, aby lidé měli roušku. U druhé vlny to už nevidím.“ (KRITICÍ, MUŽ, 61 LET)

„Mně to přišlo až během covidu. Šlo vidět, jak si lidé pomáhají. Rozdávali se roušky chudým. Bylo to hezké, že si lidé dokážou pomáhat. Ale viděla jsem to až teď v době krize. Když je všechno v pořádku, hledí sami na sebe. Když je krize, tak pomáhají všem.“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 24 LET)

„Soudržnost chybí, ale projevuje se. Třeba nadšení společnosti vymanit se z nástupu covidu. Šití roušek. Začali jsme obdivovat lékaře, sestřičky. Češi se dovedou semknout, být soudržní.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 78 LET)

Aktuální krize tedy mezi lidmi spíše upevňuje jejich postoj, že česká společnost soudržnost dlouhodobě postrádá.

[Když se řekne soudržná společnost] „*Představím si blbej, fiktivní film. Nedokážu si představit, jak by mohla být celá společnost soudržná. Ani při covidu nedokáže společnost držet při sobě.*“ (KRITICHTÍ, ŽENA, 21 LET)

Převažující skepse problematizuje možnosti do budoucna, které by mohly situaci u nás změnit a společnost stmelit.

„*Přeci jenom jsme Češi – každý kope sám za sebe. Nevím, jestli je něco, co by lidi spojilo. Myslím, že se to bude spíš stupňovat.*“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 44 LET)

Lidé se vyvazují z osobní odpovědnosti a akcentují **odpovědnost politických elit**, vládních představitelů.

„*Vláda nevystupuje jako celek na veřejnosti. Nejsou schopni táhnout za jeden provaz. A ti by nám měli dávat směr.*“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 52 LET)

„*To by mohl udělat silný lídr. Já nezmůžu nic.*“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 36 LET)

„*Začít nahoře. Politici hledají zástupné problémy, neřeší, co je pro lidi důležité. Neberou v potaz názory obyčejných lidí. Když nebude politika v pořádku, lidi se taky nedohodnou.*“ (KRITICHTÍ, MUŽ, 72 LET)

I přes svůj kritický postoj vůči politikům část lidí, zejména v názorovém středu, věří, že společnost by mohla spojit silná, důvěryhodná osobnost.

„*Nejdříve by se měl najít lídr, který ten národ semkne, kterému budou věřit. Pak by se tu mohlo žít líp. Když nebudeme rozhádaný, většina bude něčemu věřit, bude se nám žít líp.*“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 50 LET)

Pouze názorová skupina pozitivních vidí jako důležitou cestu rovinu **vzdělávání**, které by pracovalo s odlišnými názory, výukou k toleranci a vzájemnému porozumění. Ovšem i mezi nimi jde spíše o přístup mladé generace.

„*Vzdělávání, edukace na ZŠ, vést diskusi o tématech, která mohou rozdělovat. Pracovat s odlišnými názory (...). Měla by nás spojovat starost o budoucnost. To by ale mělo být specifikem globální identity, nejen české identity.*“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 23 LET)

„Naše země
být naše. Na
ani na západ
všechno špa
politici by si
dobré z obo
mi Rakousko
neutralitu.“

Kapitola 7

**Kam dál?
Společná
vize pro
budoucnost?**

Dokážeme se shodnout na společné vizi a představě společných cílů do budoucna? Spíše ne, a to dále přispívá k polarizaci a nesouladu ve společnosti.

Z hlediska nejbližší budoucna je samozřejmě nejdůležitější **zvládnout koronavirovou epidemii**, vyrovnat se s jejími různorodými dopady na ekonomiku, životní úroveň i vztahy mezi lidmi a vrátit život do běžných kolejí.

„Vrátit se před covid-19, to by úplně stačilo. Aby se zase všechno uvolnilo, aby lidi žili, cítili se spokojení.“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 41 LET)

Pokud se ale zaměříme více do budoucna, na dlouhodobější vize a směřování naší země, narazíme na **odlišné představy** názorových skupin. Shodují se pouze na základní úrovni toho, že budoucna země je úzce provázaná s budoucností české politiky, výměnou politické reprezentace a restaurací politické kultury. Konkrétní představy jsou však cílené různě.

Názorová skupina **kritických** akcentuje „**vrácení státu**“, což zahrnuje důraz jak na národní soběstačnost, tak na sociální systém, jenž by neměl zvýhodňovat ty, kteří nepracují, ale i na posílení hlasu jednotlivce. Podle nich je třeba, abychom měli dostatečnou suverenitu na úrovni rozhodování státu, s čímž souvisí i významnější podíl občanů na tomto rozhodování v rámci demokratického systému (např. referenda).

„Vrátit to, kdo nepracuje, ať nejí. Zamyslet se, komu dávat sociální dávky.“ (KRITIČTÍ, ŽENA, 56 LET)

„Naše země by měla být naše. Na Východě ani na Západě není všechno špatně. Dobří politici by si vzali dobré z obou. Líbí se mi Rakousko, které má neutralitu.“ (KRITIČTÍ, MUŽ, 72 LET)

„Chtěl bych, aby naše země směřovala víc ke Švýcarsku. Aby se ustálilo politické dění, nebyl takový zmatek a řešily se skutečné problémy. Aby lidi měli práci. Myslím, že vlastenectví je základ všeho. Mělo by se projevit v postoji k EU, migraci, uprchlictví. Když si nikdo neváží vlastní země, jak může rozhodovat v její prospěch? (...) Nenechat si zasahovat do naší suverenity EU ani nikým jiným.“ (KRITIČTÍ, MUŽ, 20 LET)

Pozitivní volají po větší **hodnotové ukotvenosti** české společnosti do budoucna, která by vedla také k tomu, že by politici více dbali na potřeby občanů, nikoliv pouze na vlastní zájmy.

„Měla by se změnit politika. Naši představitelé by měli objektivně posuzovat skutečnosti a myslet na to, proč tam jsou.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 74 LET)

„Kdyby hodnostářům šlo o tu vlast, ne jenom o to, aby se oni měli dobře. Aby tam byli lidé vzdělaní, měli sociální myšlení, vedli nás podle křesťanského základu. Dali nám pravidla, která budeme respektovat. Měli by být vzorem. Svými názory teď hodně společnost rozdělují.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 47 LET)

„Materiální stránka je jedna věc. Ale stejně, ne-li důležitější je nálada ve společnosti. Pokud je příznivá, tak se dají překonat i ekonomické těžkosti. Schází tu křesťanské ideály, aby lidi měli stejné názory na tyhle věci. Společnost křesťanství zavrhl, ale nevytvořila nic místo něj. Jen tu modlu ekonomického bohatství.“ (POZITIVNÍ, MUŽ, 70 LET)

Směřování do budoucna je v této skupině provázané s orientací na Západ a západní hodnoty, ideály. S tím souvisí důraz na vzdělávání, které by přispělo právě k hodnotovému ukotvení, k širšímu rozhledu po světě a k orientaci na budoucnost, včetně například zohlednění dopadů klimatické změny.

„Směřovat na Západ, držet se EU. Demokratická země rozhodně, solidární se slabšími. Tolerantní. Usilovat o západní hodnoty: moci vyjádřit svůj názor, cestovat, přístup ke vzdělání, domoci se práva. (...) Zaměřit se na vzdělávání, kde se hodně zanedbalo.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 58 LET)

„Lepší vzdělanost, širší rozhled mladých lidí, cestovat po světě a přinášet zkušenosti.“ (POZITIVNÍ, ŽENA, 74 LET)

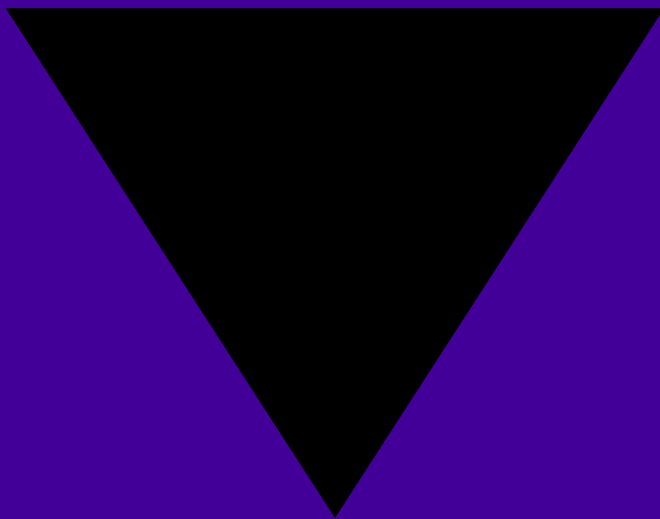
Názorový střed akcentuje poměrně silně **ekonomickou perspektivu**, zlepšování životní úrovně do budoucna (v aktuální situaci koronavirové krize ale „stačí“ vrátit se na předkrizový stav).

„Česká republika by měla být bohatá, všichni by se v ní měli mít dobře, bez ohledu na obor, vzdělání. Ten cíl tu teď není. Byli jsme tomu blízko před covidem. Lidé se měli hodně dobře. Budeme se z toho těžko dostávat.“ (NÁZOROVÝ STŘED, ŽENA, 24 LET)

„Před koronakrizí země směřovala dobře. Platy, důchody šly nahoru. Až přejde tahle krize, bude to zase dobrý.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 36 LET)

„Do budoucna (...) jako moje generace bychom byli určitě pro, abychom snižovali dluh, protože ten odnese moje generace a generace po nás.“ (NÁZOROVÝ STŘED, MUŽ, 22 LET)

Závěry

Obecné hodnocení aktuální situace a vztah k období před rokem 1989

Skupina pozitivních (omezeně to platí i pro názorový střed) hodnotí **základní směřování země kladně**, cení si zejména osobních, občanských a ekonomických svobod a spotřebitelského komfortu. Kladné vnímání současnosti se v této skupině podstatnou měrou odvíjí od srovnání s dobou před rokem 1989, jež je dominováno zvláště omezenými možnostmi a represí za minulého režimu. Na něm tato postojová skupina buď neshledává pozitivního vůbec nic, či si nemyslí, že by cokoli z toho mohlo být polehčující okolností při jeho celkově negativním hodnocení.

Výhrady zástupců této postojové skupiny k současnosti se soustředí zejména na **deficitní politickou kulturu a selhávání části politických elit**, což má z jejich pohledu často kořeny ještě v době před rokem 1989, a to zejména kvůli kontinuitě kariér tehdejších elit až dodnes. Místy zaznívá jako problém také přetrvávající existence KSČM, respektive jejího elektorátu, potažmo „komunistické ideologie“, kterou zastává. Argumentuje se hlavně za pomoci **abstraktních hodnot a morálky**, úhrnem tedy poměrně apoliticky. Pokud se už „političtější“ postoj objeví, je buď spíše pravicový (kupř. důraz na vlastní odpovědnost a využití příležitostí), či má určitý anti-komunistický podtón, například když je problematičnost některých současných figur veřejného života odůvodňována především jejich kariérami před rokem 1989.

Skupina kritických se od pozitivních i názorového středu liší v hodnocení trajektorie země po roce 1989, respektive předcházejícího režimu. **Poslední tři dekády posuzuje rozpolceně či vysloveně kriticky**, a to i proto, že její reprezentanti tolik nevyzdvihují svobodu jako hodnotu *per se* a že její konkrétní výdobytky jako cestování nebo podnikání nevyužívají, respektive vzhledem ke své socioekonomické situaci využívat nemohou. S názorovým středem se shodnou na vnímání zejména devadesátých let jako období, ve kterém vznikly nespravedlnosti přetrvávající dodnes, a úkorně nesou fakt, že mnoho tehdejších kauz, machinací a podvodů nebylo nikdy rozkryto a potrestáno. Naproti tomu **na státním socialismu kvitují** – zejména ve srovnání s tím, co následovalo – **některé pozitivní aspekty, především sociálního rázu**. Jde jednak o věci tehdy zajišťované státem, jako je práce či bydlení, ale i o pocit větší blízkosti a důvěry mezi lidmi a více společně stráveného času nebo o jasnější a lépe dodržovaná a vynucovaná pravidla. Politickou represi či direktivní omezení životních možností za minulého režimu tito lidé buď **nezažívali či nevnímali** vůbec, nebo pro ně ve srovnání se zmíněnou pocíťovanou sociální stabilitou, jistotou a intenzivnější mezilidskou vzájemností **nehrály natolik negativní roli**, že by kvůli tomu režim hodnotili negativně jako celek.

Vztah k demokracii

Skupina pozitivních ztotožňuje demokracii především s **osobními, občanskými a podnikatelskými svobodami**, popřípadě ji vyzdvihuje jako hodnotu *per se*. Postojová skupina kritických navzdory určitému důrazu na silnou osobnost v čele (který se však v jisté podobě prolíná všemi postojovými skupinami) **demokracii jako takovou též nezpochybňuje**. To koresponduje se zjištěním, že jejich pozitivní hodnocení doby před rokem 1989 a skeptický pohled na dobu poté nejsou nutně podmíněny touhou po autoritářství či diktatuře, ale plynou zejména z odlišných preferencí, pokud jde o **sociální stabilitu a jistotu minulého režimu** na jedné straně a specifické pojetí **svobody polistopadového uspořádání** na straně druhé, které takovou jistotu a stabilitu považuje za přežitek, respektive přímo za nežádoucí prvek.

Vztah ke svobodě

S tím souvisí, že příslušníci skupiny kritických artikuluji v mnoha různých souvislostech, tedy v podstatě průřezově, určitý **pocit ztráty stability a kontroly**, ať již jde o práci, bydlení, příjem nebo důchod či o otázky spjaté s ekonomickou globalizací, se zapojením do nadnárodních politických struktur a s migrací. Významně zde rezonuje také související otázka bezpečnosti a soběstačnosti. Z toho je zřejmé, že co pozitivní skupina zažívá spíše jako **vítanou svobodu**, to zástupci kritických vnímají jako všeprostupující ztrátu vypočitatelnosti, pravidel a kontroly, spojenou se strachem, že přijdou o to, co si buď v ekonomickém slova smyslu vybudovali, nebo co pro ně tvoří jasný kulturní a identitní rámec. To se zrcadlí ve volání na jedné straně po **silné osobnosti**, na druhé také po **vyslyšení obyčejných lidí**, respektive přímo po **prvcích přímé demokracie**, což může být tvářív v tvář pociťované ztrátě kontroly paradoxně výrazem jednoho a téhož cíle: jejího znovunabytí.

Vnímání socioekonomických problémů

Pojmenovávání socioekonomických problémů a nespravedlností ve skupině pozitivních zaznívá spíše okrajově a obecně. Je zřejmé, že zde s nimi **přímá zkušenost** buď **neexistuje**, nebo **není reflektována** — či jsou v duchu vyznávaných hodnot svobody a odpovědnosti tyto věci **interpretovány jako osobní selhání**, která jsou logickým a přirozeným důsledkem nedostatku péle, popřípadě talentu nebo štěstí, a není tedy potřeba se nad nimi příliš pozastavovat, ani je nějak systémově řešit.

V protikladu k tomu poukazuje skupina kritických (a v omezené míře i názorový střed) na řadu **objektivně existujících sociálních problémů**, ať již jde o nejistotu práce a nízké příjmy, nedostupnost bydlení, neprostopnost vzdělávacího systému a nízkou sociální mobilitu, příjmové a majetkové nerovnosti či negativní dopady ekonomické globalizace. Jejich kritika politiky z podílu na marasmu, ve kterém se země nachází, směřuje v kontrastu s morální kritikou opačné postojové skupiny právě tímto směrem – z jejich pohledu selhává zejména při **řešení problémů obyčejných lidí**. Je tak méně stěžováním si na neslušnost, rozhádanost nebo deficitní politickou kulturu a směřuje více konkrétním, praktičtější směrem.

Nedostatek informací versus nedostatek pozornosti

V souladu se svým hodnotovým postojem artikuluje skupina pozitivních dojem, že štěpení společnosti způsobuje především **nedostatek informací**, respektive vzdělání a kritického myšlení. Implicitně je přitom zřejmé, že tím nemyslí sebe, nýbrž své postojové protivníky. Společnost tím do určité míry dělí na ty, kteří světu rozumí a hodnotí ho těmi správnými měřítky (sebe), a ty ostatní, které je třeba dovzdělat, načež podle nich příkopy zmizí. Zjevně jim tak chybí pochopení pro to, že postoje ke společenským otázkám mohou vyvěrat také z **odlišných životních zkušeností a postavení ve společnosti**, respektive odlišné interpretace nebo vyhodnocení těchto informací. To tvoří jeden z **klíčových poznatků celého výzkumu**, poněvadž právě od něj se řada dalších nepochopení automaticky odvíjí.

Ve srovnání s tím skupina kritických za problém nepovažuje ani tak (protistranou jí připisovaný) nedostatek informací, ale spíše **nedostatek pozornosti**, která je věnována jejich specifické životní zkušenosti a pohledu na svět. Tuto diagnózu nelze šmahem odbýt jako neplatnou – zrekapitulujeme-li si postoje kritických, jak jsme si je dosud představili, je zřejmé, že jde o perspektivy, jež v převažujícím vyprávění o současnosti skutečně mnoho prostoru nedostávaly a nedostávají. Je to dáno i tím, že postoje pozitivních korelující se vzděláním a tím pádem i společenským vlivem jsou častěji ty, které jsou pro utváření společenského diskurzu rozhodující. U skupiny kritických to vede čím dál častěji k naprostému **rozchodu s mainstreamem** a odklonu k alternativním zdrojům informací a platformám pro diskusi, kde se cítí lépe zohlednění, kde ale zároveň jejich mnohdy legitimní východiska pervertují do nepřijatelných a společensky škodlivých podob.

Původ „problematických“ postojů

Své postoje, jež jsou obvykle považovány za problematické – ať již k době před rokem 1989, Romům, migrantům nebo Evropské unii –, kritičtí lidé (a nejen oni) zhusta **nezdůvodňují primárně autoritářskými nebo xenofobními argumenty**, ale poukazováním na to, že v jejich očích se s těmito tématy **pojí zostrující se sociální problémy, nespravedlnost, případně ztráta kontroly a bezpečí**. Dá se tak konstatovat, že zatímco jejich vnímání sociální situace v České republice má oporu buď v objektivní realitě, kterou ostatní dvě postojové skupiny vnímají méně či vůbec ne, nebo v jejich žité zkušenosti, identifikace přesných příčin a adekvátních řešení se ubírá špatným směrem a v důsledku často končí právě na autoritářských, nacionalistických či xenofobních pozicích. Následkem toho bývá v rámci důležitého boje o to, co má ve společnosti zůstat tabu, artikulace jejich postojů odsuzována jako celek, aniž by se **důsledně rozplétaly a případně i řešily všechny prvotní motivace pro jejich vznik**. Přinejmenším některé přitom mohou být v jádru **legitimní sociální kritikou**.

Znepokojení nad stavem společnosti a volání po soudržnosti

U postojové skupiny kritických je pozoruhodné, s jakou **naléhavostí, znepokojením a emocionalitou své postoje předkládají**. To jistě souvisí s tím, že stav společnosti a její směřování obecně vidí negativně. Také její polarizaci vnímají vyhrcořeněji, a to včetně pocitu, že shoda není v podstatě na ničem. Z jejich vyjádření číší **touha po určitém typu soudržnosti** – i ve vztahu k předlistopadovému období, které je z jejich pohledu vnímáno jako doba větší důvěry a mezilidské blízkosti.

Naproti tomu skupina pozitivních si sice v abstraktní rovině **na právu na různé názory explicitně zakládá a polarizaci vnímá do velké míry jako přirozenou**, jí samotné pak ale paradoxně vadí existence těch společenských vrstev, které mají odlišné vidění světa (ať již voličů KSČM nebo těch skupin, jež obviňuje z nedostatku informací, kvůli němuž údajně vidí svět jinak, nesprávně). Mezi těmito lidmi také zaznívá **méně volání po soudržnosti společnosti jako celku**, zato se projevuje touha identifikovat se s politickými osobnostmi či hnutím, které budou sdílet jejich pohled na svět. Pozoruhodně silně zaznívá volání po takové vůdčí osobnosti také v názorovém středu.

Problematika Romů, uprchlíků a migrace

Tématem, které společností obzvlášť hýbe, se zdá být problematika Romů, respektive migrace/uprchlíků, jež – na rozdíl například od Německa, kde negativní či pozitivní postoj k migraci tvoří jednu z hlavních os konfliktu mezi skupinou světu otevřených a kritických – je **negativně vnímána napříč všemi názorovými skupinami**, přičemž je odlišuje hlavně intenzita a nekompromisnost kritiky.

Zvláště ve vztahu k Romům vystupuje jako velmi důležitý argument **zásluhovost**, což poukazuje na socioekonomickou konotovanost důvodů pro odmítavé postoje. Nezřídka se totiž za nimi skrývá zvnitřnění neoliberální logiky konkurence a podmíněnosti dávek ze sociálního systému či apel na bezpodmínečné zapojení do pracovního trhu. Pro skupinu pozitivních je to spíše **otázka ideologická**, pro skupinu kritických otázka **vlastní zkušenosti**, kdy jsou tytéž principy podobně nemilosrdně uplatňovány i vůči nim samým, jimž se navzdory tvrdé práci nedostává ani adekvátního ocenění, ani respektu, ani velkorysejší pomoci v obtížných situacích. Oba aspekty se nicméně u obou skupin prolínají.

V otázce migrace je klíčové, zda jde o **pracovní migraci zejména z východní Evropy či o převážně muslimské válečné uprchlíky**. Zatímco v prvním případě hraje napříč postojovými skupinami opět větší roli otázka zásluhovosti a konkurence na trhu práce a v sociálních systémech, otázka uprchlíků je dominantně **prodchnutá strachem z kulturní odlišnosti a obavami o bezpečnost**. Jakkoli se jistě obtížně hledá přesná hranice mezi porozuměním motivacím a schvalováním z nich plynoucích postojů, ukazuje ukotvení v širším rámci tohoto výzkumu, že takové postoje nelze odbýt jako zcela neopodstatněné či prvoplánově xenofobní, ale že je třeba je vidět právě v širších popsanych souvislostech: jako **součást pocitu ztráty přehledných a dodržovaných pravidel, kontroly, bezpečí a jistot, včetně té vlastní ekonomické**, jež jsou určující zvláště pro v této problematice vyhrocenější skupinu kritických.

Rovnoprávnost žen a mužů a sexuálních menšin

Značná část lidí, a to i těch pozitivních, **není příliš citlivá vůči tématům**, jako jsou vztahy mezi muži a ženami (např. sexuální násilí, rozdíly v odměňování apod.) či práva sexuálních menšin (např. adopce homosexuálními páry). Nesouhlasí sice s jakoukoli formou diskriminace, zároveň však nemají pocit, že by bylo třeba se zmíněnými tématy intenzivněji zabývat.

U obou témat nadto štěpení prochází **napříč postojovými skupinami**: téma postavení žen a mužů **rezonuje spíše u mladších žen**, zatímco za nevýznamné či přímo přehnané ho považují spíše starší muži. Generační otázkou je do velké míry i téma práv sexuálních menšin – **mladí lidé jsou o něco otevřenější než lidé starší**.

Otázka zásluhovosti a centrální role práce

Všemi postojovými skupinami prostupuje **důraz na vlastní snahu a práci a s ní spojenou otázku zásluhovosti**. Lidé napříč názorovým spektrem sdílejí pocit, že kdo chce, práci si vždycky najde, a proto souhlasí s tím, že základní podmínkou pro sociální podporu má být dostatečná snaha (např. pracovat) či zásluha (např. výchova dětí, v případě seniorů odpracovaná léta) jednotlivce. Pojetí zásluhovosti a její zdůvodnění je však mírně odlišné: pro skupinu pozitivních je odvozena spíše od **neoliberálního imperativu na vlastní odpovědnost za svůj osud**, u skupiny kritických tvoří jakýsi **centrální integrační**, a tím i do jisté míry **disciplinační prvek společnosti**.

V obou případech ovšem vede k silnému přesvědčení, že **kdo tvrdě nepracuje a nesnaží se, nemá ani na nic nárok**, v případě druhé jmenované skupiny často ani na to **být vůbec členem společenství**. V tomto segmentu je takové přesvědčení zároveň úzce spojeno s porovnáváním s vlastní tvrdou, ale často ekonomicky ani symbolicky nedocenenou prací. Na opačném pólu jde spíše o abstraktní hodnotové přesvědčení. Tak či tak z toho napříč společností plynou **mimořádně tvrdé a nelítostné postoje** v celé řadě otázek s tím spjatých.

Vztah k politice

Všechny postojové skupiny **slučují politiku se státem**, od něhož přitom očekávají věcnou obhajobu vlastních zájmů anebo zvládnutí krize, například koronavirové epidemie. **Politický konflikt je pro všechny skupiny iritující**, nevnímají ho jako součást debaty o podobě společnosti, ve které se střetávají různé zájmy. Politik je pro kritické ten, kdo stojí nad lidmi a nezajímá se o ně, pozitivní pak kritizují konkrétní osobnosti – Miloše Zemana, Andreje Babiše a komunisty – za rozdělování společnosti, středoví postrádají silného lídra typu T. G. Masaryka nebo Václava Havla. Každá skupina se tak nevyřčeně vztahuje k jiné etapě polistopadové politiky, kdy byla, respektive nebyla na centrální úrovni reprezentována. Artikulovaným problémem je ovšem **pocitovaná bezobsažnost politiky**.

Lidé také nevěří, že ke konfliktu dochází kvůli tomu, že politikům skutečně **záleží na plnění slibů a programu**. Často mají pocit, že hádky jsou jen „naoko“ nebo že jde jen o strategii, jak získat hlasy.

Přes vyjadřovanou distanci k politice se ale ve slovníku zástupců jednotlivých postojových skupin setkáváme s odrazem politických strategií, jako je zdomácnělý antikomunismus, anebo hesel, jako je zemanovské „naše země by měla být naše“.

Společná vize společnosti

Všem společenským skupinám **chybí společná či vůbec jakákoli konkrétnější vize české společnosti**. Zaznívá, že pospolitost je možná a praktikovaná pouze v krizích či při sportovních událostech. Zejména konzervativnější skupina pak jmenuje jako pojítka historii a její významné osobnosti či události nebo společný jazyk.

To představuje určitý rozdíl oproti poznatkům vzorové německé studie, která naopak odhalila, že obě nejvíc vzdálené společenské skupiny mají celkem konkrétní vize německé společnosti, jež se však radikálně rozcházejí. Oproti tomu českou společnost na základě zjištění výzkumu definuje spíše **rozladění nad minulostí, respektive současností a vzájemné nepochopení, respektive nesouhlas ohledně příčin tohoto rozladění**.

Vymezení českých postojových skupin v česko-německém, respektive evropském kontextu

Skupina pozitivních se v Česku, co se postojů týče, výrazně **odlišuje od skupiny světa otevřených ve vzorové studii o fragmentarizaci v Německu**. Převládající liberalismus této postojové skupiny v Česku spočívá zejména v cenění si výtobytků liberálního právního státu, případně osobních, občanských a podnikatelských svobod jako protikladu k dřívější politické represi, cenzuře a dirigistickému hospodářství.

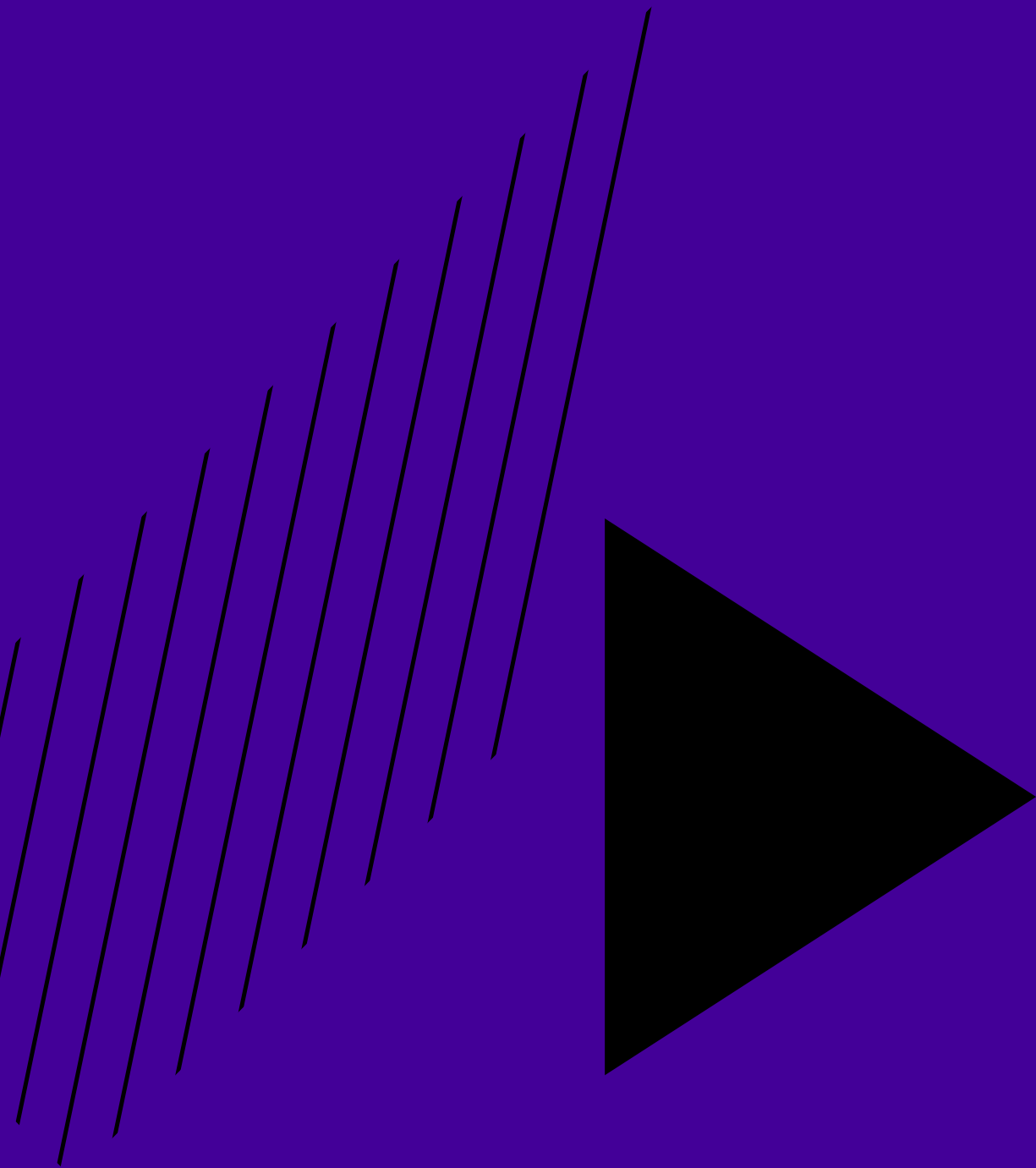
Mimoto z tohoto tábora v Česku zaznívá vyzdvihování obecných hodnot – férovosti, zodpovědnosti, poctivosti či slušnosti –, které však mohou být v realitě naplněny velmi různými konkrétními politickými obsahy, respektive nabývat jiného pojetí ze strany politické levice či pravice. V jejich případě nejčastěji na této abstraktní, apolitické úrovni zůstávají, případně jsou artikulovány spíše pravicově nebo s antikomunistickým podtónem.

Naproti tomu tuto českou postojovou skupinu v podstatě **nedefinují hodnoty, témata a cíle odpovídající německému společenskému dělení**: liberalismus jako otevřenost světu, emancipace, zrovnoprávnění menšin a znevýhodněných, zohlednění různých identit, což se v Německu obvykle pojí s levicovým postojem v socioekonomických otázkách. Lidé, kteří zastávají takový kulturní liberalismus, ať již s levicovým či pravicovým zaměřením na socioekonomické ose, jsou v Česku natolik okrajovou skupinou, že do základního dělení na tři postojové tábory vůbec nevstupují.

Tento závěr si vyžaduje bližší rozpracování, nicméně je zřejmé, že tak, jak se již nyní rýsuje a jak má i logickou oporu ve srovnání vývoje obou zemí, respektive širších bloků, ke kterým náležely, má pro česko-německé, potažmo evropské debaty vysokou relevanci: **diskuse o společných tématech, kupříkladu přijímání uprchlíků, rovnosti žen a mužů či budoucnosti EU, jsou nutně recipovány a vedeny jinak a s odlišnými výsledky**. Těmto skupinám v obou zemích je oproti tomu společný v principu pozitivní pohled na svou zemi a její směřování.

Pozoruhodné naproti tomu je, že se postoje kritických v obou zemích (samozřejmě až na specifika typu vztahu k době před rokem 1989) **výrazně překrývají**, a to i ve své negativitě a urgentnosti, se kterou jsou přednášeny. Zdá se tedy, že část obou společností vnímá současnou situaci jako ztrátu kontroly, ohrožení a nejistotu **nezávisle na tom, zda jde či nejde o specifický postkomunistický kontext**. Odpovídající prožívání nepochází nutně jen ze srovnání se státním socialismem, jak by naznačovaly české výsledky, ale má obecnější platnost. Koneckonců byla rovněž v západním kontextu společnost dříve kulturně přehlednější a sociálně stabilnější.

Doporučení

Místo xenofobie levicová vysvětlení a řešení

V rámci kritické části společnosti lze najít mnoho **legitimní sociální analýzy a kritiky**, která musí být **adekvátně politicky uchopena, což se zatím neděje**. Při identifikaci skutečných důvodů těchto sociálních problémů a jejich možných řešení je ale třeba místo konzervativních, nacionalistických nebo rasistických odůvodnění přijít **s levicovými vysvětleními a odpověďmi**. Ty jsou zatím ve společenské debatě nevýrazné, respektive ve specifickém, doprava vychýleném postkomunistickém diskurzu, který se vyznačuje nedůvěrou k levici a státu jako nositeli regulace, mají problém se prosadit. Je nutné pochopit, že právě to může být jedním z hlavních důvodů, proč jsou dotčené společenské skupiny **unášené problematickým politickým směrem**: pro jinou artikulaci jejich životní zkušenosti a postojů **chybí jazyk, analytický aparát i odpovídající uvěřitelný a dostatečně průrazný nositel takové interpretace**.

Citlivost pro životní zkušenost utvářenou sociálními problémy a nejistotou

Postoje pozitivních jsou podstatnou měrou utvářeny tím, že socioekonomické problémy nezažívají, nepřipisují jim takovou důležitost, případně je vnímají jako něco přirozeného či zaviněného chybujícími jedinci. Určující také je, že svobodu spíše nezažívají jako nejistotu. I vzhledem k faktu, že se z tohoto milieu rekrutují lidé zastávající významné společenské pozice, by bylo v těchto vrstvách **zapotřebí zvýšit povědomí o tom, že v jiných segmentech společnosti existují odlišné zkušenosti** i vnímání skutečnosti a také že mnoho jimi **negativně vnímaných postojů těchto částí společnosti může být podmínečně právě tím**.

V tom mohou sehrát důležitou roli výzkumné projekty jako *Rozdělení svobody* nebo *Mapa exekucí*, mediální počiny jako *Chudé Česko* či *Hrdinové kapitalistické práce*, zahrnutí odpovídajících témat do školní výuky i do různých společensko-politických debat pro dospělé publikum nebo artikulace ze strany politických subjektů. To by současně znamenalo vyslyšení volání postojové skupiny kritických po zohlednění jejich perspektiv a životních zkušeností, které může pomoci **předcházet jejich vydělování do sfér alternativních médií a dezinformací**.

Neporozumění plynoucí z nereflektované odlišné interpretace a hodnocení témat

Ta nejkontroverznější, respektive nejproblematictější témata ve společnosti, jako je postoj k době před rokem 1989 a polistopadovému období nebo postoj k EU, respektive Západu, jsou dána jejich **rozdílným vnímáním a z toho plynoucím odlišným hodnocením**. Zatímco jedni například vnímají Západ jako symbol svobodného uspořádání po roce 1989, druzí si s ním poji nespravedlivé zacházení západních firem s českými zaměstnanci. Dokud nevzejde vzájemné pochopení pro to, že se vnímání jednotlivých problematik může legitimně lišit, jestliže se na ně pohlíží na jedné straně optikou abstraktních nebo morálních hodnot a na druhé z perspektivy (domněle) se zhoršující sociální situace nebo ztráty kontroly, budou se obě strany mýjet.

Základním nástrojem změny je zde **posilování a rozvoj těch struktur, které mohou společnosti zajišťovat společné a vzájemně propojující zážitky**. Příkladem může být obnova co nejdějšího společného školního vzdělávání nebo zajištění sociální diverzity obyvatelstva městských čtvrtí. Svou roli při zahrnutí různých regionálních, sociálních a socioekonomických perspektiv mohou sehrát i média.

Nutnost zpracování nejkontroverznějších témat

V tomto smyslu si všechna nejkontroverznější témata **žádají další systematické zpracování a pečlivější a hlubší pokrytí**. Hojná jednoduchá schémata a zkratky („Odpůrci uprchlíků jsou všichni xenofobové.“; „Lidé, podle kterých rok 1989 nebyl jednoznačně změna k lepšímu, chtějí zpátky autoritářství.“; „Lidé, kteří jsou skeptičtí vůči EU, si neváží hodnot, jako je mír nebo spolupráce.“ atd.) neodpovídají mnohovrstevnaté realitě a vedou k převaze nekonstruktivního konfliktu a distance ve společenské debatě.

Snaha o důsledné vysvětlení protiuprchlických nálad

Obzvlášť u tématu migrace/uprchlíků existuje velká potřeba **opětovného otevření tohoto společenského konfliktu**, který byl bez náznaku konsenzuálního a produktivního řešení **pouze potlačen, a ne řádně prožit**. Na pozadí ovšem doutná, emocionalizuje a radikalizuje dál, nezávisle

na tom, jak moc je v současnosti fakticky aktuální – i to je koneckonců důkaz pro to, že jde do velké míry o **zástupný konflikt, respektive symbol pro širěji pocívaný strach, nejistotu a ohrožení**.

Za příklad dobré praxe by v tomto případě mohly posloužit některé levicové **debaty o situaci ve východním Německu**, které byly vyvolány stejnou protiuprchlickou reakcí. Místo potlačení konfliktu však u sousedů vzešla snaha o otevřenou, bolestnou, ale i produktivní debatu, co tuto reakci vlastně způsobilo doopravdy a co s tím. Také tam narazili na **socio-ekonomické příčiny**, kdy má část východních Němců, jimž se daří hůře, pocit, že země za této situace nemá kapacitu pomáhat nikomu zvenčí.

Podnětné hypotézy existují ovšem i ohledně toho, co by se jinak povrchně označilo za xenofobii: upozorňuje se na to, že východ země v posledních třiceti letech prodělal **velkou změnu pravidel svého fungování, hodnotových rámců a požadavků na postoje a mentalitu**. Zároveň ho potkal obrovský odliv lidí ústící ve vylidňování a **demografickou krizi**. Obojí může do určité míry – a to zejména u těch lidí, kteří v novém systému nenašli své místo, ale pro něž naopak představoval obtížnou adaptaci s neuspokojivým výsledkem – odpor vůči přijímání lidí z jiných kulturních okruhů vysvětlovat: **vlastní identita je otřesená a křehká**, přizpůsobování zase nové společenské situaci v takto rychlém sledu nesnese. Že by podobné vysvětlení mohlo být nosné i pro český kontext, naznačuje fakt, že odpor je největší v těch společenských vrstvách, které jsou s vývojem po roce 1989 nespokojené.

To neznamena, že z toho plynoucí postoje, respektive jejich politickou implikaci (v tomto případě „nepřijímat uprchlíky“) je třeba akceptovat. Mělo by to ale vést k **důslednému rozkrytí původu těchto politických nálad**, jež dá možnost **zacílit přímo na něj** a dotčený politický problém pak přinejmenším komunikovat a ideálně i fakticky ošetřit tak, aby tyto nálady nepodněcoval. Příklad východního Německa, jemuž se přes výše popsaná možná vysvětlení i na ně navazující konkrétní iniciativy posilování národovecké AfD stále nepodařilo zastavit, bohužel zároveň ukazuje, o jak obtížný a dlouhodobý úkol jde.

Vyhlásit boj přísnému pojetí zásluhovosti

Podobně vyvstává urgentní potřeba otevřít téma Romů, respektive obecně sociálně slabých („nepřizpůsobivých“), které rezonuje napříč celou společností. Ruku v ruce s tím je nutné řešit související koncept zásluhovosti, se kterým je nutné bojovat jak **v jeho ideologické, neoliberální formě**,

kteřá rezonuje pŕedevším v pozitivním milieu, tak v **jeho formě vyvěřací z pocitu nedostatečného uznání a ocenění vlastního snažení, práce a zásluh** v nižších společenských vrstvách.

Odpovědi na druhé jmenované jsou pŕedevším **dostatečně vysoké mzdy a univerzální sociální stát**, který na rozdíl od současného českého reziduálního sociálního státu poskytuje **podporu až do vyšších středních vrstev společnosti, čímž si zajišťuje jejich podporu a velkorysost**. Reziduální sociální stát naopak plodí **závist, přisnost a nemilosrdnost**, kterých jsme v podobě mimořádně silného apelu na zásluhovost svědky a které jsou **v přímém rozporu s ideálem soudržné, podpůrné společnosti**.

Vzít vážně pocit ohrožení a ztráty kontroly a řešit jeho příčiny

Pro kritickou část společnosti je určující **průřezový pocit nejistoty a ztráty kontroly**. Kvůli jeho místy přehnané či absurdní artikulaci („Na zastávkách již nyní postávají hordy uprchlíků a jde z nich strach.“) se objevuje tendence nad ním mávnout rukou jako nad nesmyslným, případně ho z pozic vnímajících tentýž vývoj spíše jako pozitivní svobodu **odmítnout coby zpátečnictví**, jemuž se v moderním světě, který „prostě nejistý je“, musí odvyknout. Tento přístup však není produktivní. Takový apel nejenže **nutně nebude fungovat**, ale bude v dotčených společenských skupinách ještě umocňovat **dojem přezíravosti, který může vést k jejich politické radikalizaci**. Nadto jde opět o přístup ignorující různé životní zkušenosti a z nich plynoucí hodnocení situace.

Má-li být boj s tímto vnímáním současného světa, jež se projevuje v mnoha postojích vnímaných jako problematické, účinný, musí ho **v prvé řadě vzít zcela vážně**. V druhém sledu je třeba **se ptát po jeho příčinách**, jichž jen v rámci tohoto výzkumu zazněla celá řada: od nejistého bydlení, práce a příjmu přes pocit chybějící reprezentace a mezilidské soudržnosti až po dojem ztráty autonomie vlivem ekonomické a politické globalizace. Toliko jejich řešením je možné se s tímto sentimentem opravdu vyrovnat.

Mnohvrstevnaté vyrovnání se státním socialismem a transformací

Rozdílné hodnocení státního socialismu a režimu po roce 1989 je jednou z určujících konfliktních linií v současné české společnosti. I ta plyne zejména z rozcházejících se životních zkušeností s oběma obdobími

a z odpovídající akcentace toho, co je pro jejich celkové pozitivní či negativní ocenění rozhodující. **Česká debata zatím mnohvrstevnatější vyrovnaní s oběma etapami neumožňuje, neboť je autoritativně utvářena výkladem skupiny pozitivních.** Tím se však část společnosti nutně cítí z takového výkladu vyloučená, případně dezinterpretovaná – jako například ve chvíli, když se jejich kvitování předlistopadových sociálních výdobytků označuje za schvalování zločinů komunismu. Protože má tato konfliktní linie vliv na řadu dalších společenských otázek a témat a nezřídka vyhřezává v podobě zástupných, tzv. kulturních válek, je třeba se jí ve společenské debatě věnovat.

Za příklad dobré praxe zde opět může posloužit **východní Německo**, kde již náležitě pokrytá perspektiva bezpráví páchaného státním socialismem a jeho opozice ustupuje v posledních letech v debatě do pozadí ve prospěch zachycování každodennosti a biografii „obyčejných lidí“, a to včetně jejich komplikovaných trajektorií po roce 1989. Výsledkem je **komplexní, mnohvrstevnaté pokrytí nedávné minulosti, které usnadňuje pochopení současných společenských konfliktů.**

Intenzivní emoce jako varovný signál

Urgentní a emocionálně artikulovanou nespokojenost se stavem společnosti u skupiny kritických je zapotřebí brát vážně. Může totiž být závažným příznakem, který při chybějícím ošetření jeho příčin či dokonce při kompletní ignoraci, zesměšňování nebo marginalizování bude **ohlašovat další politickou radikalizaci** včetně – v krajním případě – politického násilí.

Překonat distanc a nedůvěru vůči politice

Vztah fakticky všech společenských vrstev k politice je **výrazně poškozený, respektive vyšinitý, vládne zde hluboký distanc.** Ten může být překonán jednak tím, že se politika opravdu **ujme sociálních problémů**, které část společnosti s takovým důrazem artikuluje. Pojmenování sociálních problémů a návrhy na jejich řešení zároveň nesmějí být odbývány jako „populismus“ či kupování voličů. V této souvislosti je důležité změnit **politickou komunikaci směrem k věcnosti a zřejmému zájmu o nalézání a dobré zdůvodňování politických řešení existujících problémů.** Dalšími vhodnými cestami jsou rehabilitace politických stran a uskupení, které by **z politiky znovu učinily součást společnosti, inovativní formy demokratické participace a také podpora politického**

vzdělávání, jež by pomohlo politiku chápat a utvářet jako mechanismus pro řešení konfliktů existujících ve společnosti.

Rozdílné postoje chápat, kultivovat, moderovat a reprezentovat

Posílení společenské soudržnosti, tak podstatné pro zvládnání větších krizových situací, je dlouhodobým úkolem. Jedním z nutných kroků je ve společenské debatě prohloubit vědomí o tom, že **k různým aktuálním společenským debatám se lze legitimně vztahovat z různých pozic** odpovídajících různým hodnotovým rámcům nebo životním zkušenostem. Cílem společenské debaty tedy není tyto rozličné oprávněné přístupy ke společenským problémům překonat, jak sugerují různé apolitické a technokratické přístupy k politice — to ani není dost dobře možné. Namísto je naopak **každý takový oprávněný přístup ve vnitřní debatě kultivovat a současně vytvářet prostor pro debatu**, která umožní porozumět odlišným východiskům i dosáhnout kompromisů, když to je zapotřebí, respektive zabrání takové polarizaci společnosti, jež by se fakticky rovnala jejímu rozpadu.

V zastupitelských demokraciích západního typu tuto úlohu sehrávaly především **politické strany rozmístěné odpovídajícím způsobem do tradičního politického spektra**. Tento rámeček je dnes ovšem rozbíjen na jedné straně autoritářskými přístupy preferujícími namísto politického rozhodování hospodářské a profesní zájmy, tedy určitý typ korporativismu, a na straně druhé neoliberalním tlakem na individuální odpovědnost vyňatou z možností kolektivní reprezentace a na apolitický občanský aktivismus. To je trend, který politickou arénu pro střetávání a vyjednávání kolektivních hodnotových postojů a zájmů rozbíjí a jemuž je nutno vzdorovat.

Sebevědomá a inkluzivní postkomunistická identita, nový společný příběh

Výzkum ukázal, že v české společnosti citelně chybí sdílený příběh či vize budoucnosti. Jak jsme popsali výše, je legitimní, aby se představy různých společenských skupin o společnosti v detailu rozcházel podle jejich specifických hodnot, zájmů a životních situací. Z nedávné minulosti zde nadto existuje **averze vůči velkým vyprávěním a utopiím**. Ostatně také v globálním měřítku se svět v tomto směru ocitnul „na konci dějin“. Přesto soužití v hranicích jedné země vyžaduje určitý typ soudržnosti utvářené i tím, jak se jako společnost chápeme a kam společně směřujeme.

V Česku implicitně existuje **přinejmenším společenskými elitami sdílené vyprávění o budování demokracie, kapitalismu a směřování na Západ**. Jak ale z předkládaného výzkumu vyplývá, toto vyprávění nejenže není sdíleno společností jako celkem, ale její významná část ho dokonce vnímá přímo kriticky, a nikoli jako něco, k čemu by se mohla pozitivně vztahovat. Nabízí se tedy otázka, zda více než tři dekády po roce 1989 není čas na **nový, inkluzivnější společný příběh**.

Jako inspiraci lze využít sociálnědemokratické debaty na východě Německa, které směřují k vybudování jakési **sebevědomé postkomunistické identity**, jež si je vědoma rozdílů oproti Západu včetně své specifické zkušenosti, z níž lze čerpat. Její součástí je ale i produktivní boj kupříkladu za **odstraňování přetrvávajících nerovností** oproti západu vlastní země i Evropy, a to jak materiálních, tak symbolických.

Nacionalistické vytěžení komplikované postkomunistické identity ze strany středoevropských autoritářů koneckonců již existuje a není náhoda, že se mu dostává takové voličské podpory. Nyní je načase mu účinně kontrovat – produktivním kontra ale z výše popsaných důvodů už nemůže být staré vyprávění o směřování na Západ.

Artikulace českých postojů a konfliktních linií směrem ven

Dlouhodobě existuje určité vnější nepochopení specifického českého kontextu, a to – vedle obecně nižšího zájmu o menší, periferní země – i v důsledku toho, že **chybí ambice ho vysvětlovat**. To pak způsobuje **nedorozumění a konflikty**, především v rámci Evropské unie. Mají-li být **česká společnost a její politické postoje a reakce zvnějšku lépe chápány**, musí být ve smyslu zjištění tohoto výzkumu také lépe formulovány.

Relevantní je zde zejména otázka sociálních problémů a nerovností, které se odehrávají v celoevropském kontextu a za než je v určité části společnosti činěna odpovědnou Evropská unie, potažmo způsob ekonomické a politické globalizace, kterou reprezentuje. Tím se dá i směrem do Evropy vysvětlit, že protiuprchlické či euroskeptické pozice mohou mít veskrze legitimní, sociálně kritický základ, a proto na ně není produktivní reagovat poukazováním na abstraktní hodnoty, nýbrž například posílením sociální soudržnosti v rámci celé EU.

Medailonky organizací

Friedrich-Ebert-Stiftung, e. V., zastoupení v České republice

Friedrich-Ebert-Stiftung nese jméno Friedricha Eberta, německého sociálního demokrata, který byl začátkem dvacátých let minulého století prvním demokraticky zvoleným prezidentem Výmarské republiky, a je nejstarší tzv. politickou nadací Německa. Tyto instituce jsou německým státem pověřeny kultivací společenské debaty z jednotlivých ideových pozic klasického politického spektra a jsou za tímto účelem z veřejných prostředků financovány. Na spřízněných politických stranách jsou tím finančně i obsahově nezávislé. V České republice jejich funkci zhruba odpovídají tzv. politické instituty, tedy kupříkladu sesterská organizace Friedrich-Ebert-Stiftung Masarykova demokratická akademie.

Práce Friedrich-Ebert-Stiftung se řídí hodnotami sociální demokracie, tedy hodnotami svobody, spravedlnosti a solidarity. Funguje jako vzdělávací instituce a think-tank, poskytuje expertízu v nejrůznějších formátech, a posiluje tak veřejnou debatu o tématech evropské a zahraniční politiky, práce a sociálních věcí, rovnosti žen a mužů, migrace, sociálně spravedlivé klimatické transformace a dalších.

Na těchto aktivitách spolupracuje s jinými vědeckými instituty a think-tanky, neziskovými organizacemi a odbory z Česka i zahraničí. Kancelář v Praze patří k více než stovce zastoupení Friedrich-Ebert-Stiftung po celém světě, která sledují stejný cíl.

Masarykova demokratická akademie, z. s.

Výzkumnou, publikační, vzdělávací a kulturní činnost rozvíjí Masarykova demokratická akademie v oblastech rozvoje demokracie, právního státu, pluralismu a ochrany základních lidských práv, trvale udržitelného rozvoje, rozvoje občanské společnosti a společenské soudržnosti, podpory aktivní účasti občanů na veřejném životě, zlepšení kvality politické kultury a veřejné diskuse a přispívání k mezinárodnímu porozumění a spolupráci.

Masarykova demokratická akademie je od roku 1896 vzdělávací institucí sociálnědemokratického hnutí, od roku 2018 je politickým institutem ČSSD ve

smyslu zákona o sdružování v politických stranách. Ke své práci přistupuje z programových a hodnotových východisek sociální demokracie a klade si za cíl přispívat k jejich kultivaci.

Společně s vydáváním knih a studií, organizací kurzů, školení, konferencí a debat provozuje Masarykova demokratická akademie také veřejnou knihovnu s často jedinečnými tituly k tématům sociální demokracie a levice u nás i v zahraničí, ale rovněž soudobými politologickými, sociologickými nebo ekonomickými pracemi.

STEM Ústav empirických výzkumů, z. ú.

Posláním Ústavu empirických výzkumů STEM je skrze data, poradenství a informování občanů podporovat demokratickou diskusi, ústavní a právní stát a mezinárodní zakotvení České republiky. Jeho činnost je vedena přesvědčením, že demokratický stát potřebuje pro svůj rozvoj kvalitní zpětnou vazbu od občanů, odborníků a médií.

STEM byl v roce 2015 transformován na neziskovou instituci a přímo navazuje na 26 let nepřetržitého zkoumání postojů veřejnosti ve Středisku empirických výzkumů. Za svou historii realizoval přes 800 rozsáhlých průzkumů veřejného mínění. Experti STEM také působili jako poradci v celonárodních politických rozhodnutích (např. referendum o vstupu do EU), veřejně prospěšných kampaních (změny zákonů a sledování dopadů těchto změn), aktivitách občanské společnosti nebo mezinárodních vztazích.

Ke klíčovým tématům STEM v současné době patří kvalita života v České republice, její vztah k Evropě, EU, NATO a světu, fungování občanské společnosti, hodnocení demokracie, postoje k demokratickým institucím a jejich fungování.

Friedrich-Ebert-Stiftung spolu s Masarykovou demokratickou akademií pověřili STEM provedením kvalitativního výzkumu o fragmentarizaci české společnosti. Rozhovory s příslušnicemi a příslušníky různých postojových skupin přináší poznatky o tom, v čem se její různé části shodnou a v čem nikoli. Jako jedna z nejzásadnějších dělicích linií z rozhovorů vyplývá například hodnocení vývoje před rokem 1989 a po něm. Analýza rozhovorů však usiluje také o to odhalit, jak lidé své odlišné postoje konkrétně zdůvodňují, respektive jaké prožívání současné reality i nedávné minulosti tyto postoje ovlivňuje. Vyjevuje se přitom mimo jiné rozdílné vnímání svobody či naléhavosti sociálních problémů. Publikaci uzavírají doporučení obou think-tanků, co si z výzkumu vzít pro další politické, mediální či občanské utváření dění u nás.